

**VERBINDEN
VERRUIMEN
VERDIEPEN**

VERBINDEN. VERRUIMEN. VERDIEPEN.

Vijfentwintig jaar CANON Cultuurcel

“ **Onderwijs in cultureel bewustzijn stelt ons in staat wat we belangrijk vinden over te dragen aan een volgende generatie**

Barend Van Heusden in *Leren en Angst* (2019), p. 31

- 4 **Verbinden. Verdiepen. Verruimen**
Voorwoord door Dirk Terryn
- 7 **Over school(muurtjes) heen...**
Een kwarteeuw CANON Cultuurcel en in gesprek met Brecht Demeulenaere en Jo De Ro
- 21 **'Hoever wil je gaan om dichterbij een andere persoon te komen'**
In gesprek met Ish Aït Hamou
- 26 **'Machthebbers hebben een hekel aan het diffuse'**
In gesprek met Sophie Deschaepdrijver
- 34 **'Cultuur in CANON'**
Hoe CANON Cultuurcel zich inzet voor Verbinden. Verdiepen. Verruimen.
- 41 **Hoe veertien scholen cultuur aanpakken**
dynamoPROJECT en Kunstkuur in de praktijk
- 58 **Nesten van bevlogenheid**
In gesprek met Jerry Aerts
- 66 **CANON in beeld**
Een selectie van inspirerende fragmenten
- 68 **Zotte vrijheid**
In gesprek met Maud Vanhauwaert
- 74 **Wensen voor CANON**
n.a.v. het zilveren jubileum
- 78 **CANON. En de canon?**
Nawoord

Verbinden. Verruimen. Verdiepen.

Ik herinner ze nog goed: *een dikke ringmap van het ministerie*, boordevol culturele en creatieve prikkels, op de tafel van ons coördinatie-lokaal. Wie kon ik er in de tweede graad mee helpen en welke activiteit inspireerde mij zelf als leerkracht talen en als klasleerkracht? In 1998 en 2000 diende ik een dynamoPROJECT in. Met de hulp van collega's ging de volledige tweede graad aan de slag met poëzie. Geïnspireerd door Stef Bos, die kwam vertellen over taal, liedjesteeksten maken en musiceren. Geïnspireerd door Ted Van Lieshout, die jongerenpoëzie verbond met (eigen) beelden en illustraties. In de theatervoorstelling die we maakten deden we een beroep op choreograaf Dirk Dumon. De middelen die we van de overheid kregen stelden ons in staat werelden te openen van onze jongeren en van onszelf.

Met het project 'Een eeuw in het water' werd in 2000 het nieuwe millennium ingeluid en het oude afgesloten. Een voorstelling als ritueel. CANON stuurde journaliste Inge Ghijs en fotograaf Patrick De Spiegelaere op ons af om een reportage te maken. **VERRUIIMEN:** ik geloof dat ik er toen voor het eerst over sprak. Vanuit de kans die ik kreeg om jongeren, opgeleid in een sterk talige omgeving, binnen te leiden in de wereld van de hedendaagse dans. Ik leerde door de samenwerking met de kunstenaar, hoe we in een voor ons vreemd medium ook een verhaal konden vertellen. Samen met leerlingen tastten we de grenzen van taal af: wat krijgen we niet meer (goed) gezegd in woorden? Het proces leidde tot een voorstelling en die werd geselecteerd voor Kroon op het Werk. Opnieuw kwam CANON in beeld. Op uitnodiging van de cultuurcel toonden we een fragment uit de voorstelling in het auditorium van het toen splinternieuwe Conscience-

gebouw in Brussel. 250 collega's uit andere scholen kwamen kijken en wij werden ook zelf ondergedompeld in de praktijken en verhalen van hen. **VERBINDEN.**

Verschillende van onze oudste leerlingen waren medewerker in Theaterwerkplaats Rataplan. Of werden dit vanuit de samenwerking met 'Muzenissen', een middagprogramma waarbij we artiesten uitnodigden die daar repeteerden of 's avonds kwamen spelen. Rataplan werd ook de eerste repetitieruimte voor de voorstelling De Tolbrug die ik samen met Robby Cleiren, Pieter Embrechts, Sofie Sente en Stef Stessel in 1998 maakte. De voorstelling werd hernomen in 2000 en CANON maakte samen met het Vlaams Theaterinstituut een documentaire over de intussen bekroonde voorstelling gebaseerd op het werk van Aidan Chambers. Reflectie over het medium theater. **VERDIEPEN.**

Mijn eigen zoekende weg staat hier niet centraal. Ze is slechts exemplarisch voor de heel diverse paden van leerkrachten die, elk op hun manier, cultuuronderwijs in hun klas en school realiseren. Kunstleerkrachten die vanuit de academies talenten van jonge mensen voeden. Lerarenopleiders die een nieuwe generatie warm maken voor cultuur en kunst. Geen aandacht voor 25 jaar CANON zonder hen in de bloemen te zetten. Hun eigen invulling van verbinden, verruimen en verdiepen is het kloppend hart van onze organisatie. De ploeg van leerkrachten in ons team helpt ons voldoende voeling te houden met de 'praktijk' van zoveel collega's.

We blikken graag dankbaar terug. Dat doen we door onze geschiedenis neer te schrijven, maar

ook door mensen aan het woord te laten die we op ons pad al meermaals tegenkwamen. Passanten die ons inspireerden, ontroerden, zin en betekenis aanreikten. In de praktijkvoorbeelden, niet toevallig het hart van deze publicatie, laten we leerkrachten aan het woord die via Cultuurkuur, dynamo en Kunstkuur werken aan het cultureel bewustzijn en de culturele expressie van hun leerlingen. Aan u, lezer, om de invulling van de drie werkwoorden binnen het werk van CANON verder te verkennen.

Onze organisatie kon groeien dankzij veel werk achter de schermen. Het werk van de verschillende leidende ambtenaren binnen de opdracht van de verschillende bevoegde ministers hoort daarbij. Van de oprichting tot de werking vandaag zijn dat George Monard, Ludy Van Buyten, Jo De Ro, Micheline Scheys, Koen Pelleriaux en huidig secretaris-generaal Ann Verhaegen. De aanvulling en versterking van de canon-ploeg door drie ambtenaren is slechts één van hun belangrijke realisaties.

Dank aan al wie de voorbije jaren zijn of haar schouders onder dit project hebben gezet, ook binnen het team zelf.

Verbinden. Verruimen. Verdiepen.

Drie werkwoorden voor een opdracht die nooit af is. De wensen die we de voorbije maanden mochten ontvangen naar aanleiding van ons zilveren jubileum versterken ons verhaal. Ze lopen doorheen deze publicatie en dagen ons uit om de volgende 25 jaar nieuwe bakens te verzetten.

DIRK TERRYN

Voor het CANON-team

Multatuli's Max Havelaar opende voor mij als middelbare scholier, meer dan welk betoog ook, de ogen voor het kolonialisme. Nu is dat machtig en prachtig boek onbekend bij zowel Nederlandse als Vlaamse jongeren, terwijl er wel voortdurend over het kolonialisme wordt gepraat. 'Te moeilijk'? 'Van voor mijn tijd'? Als opvoeding en onderwijs zo tekortschieten kunnen we alleen maar een weldoordachte Canon wensen.

Mia Doornaert — Voorzitter Raad van Bestuur Literatuur Vlaanderen

Over (school)muurtjes heen

CANON Cultuurcel wordt in 1995 opgericht binnen de afdeling informatie en documentatie (AID) binnen het Departement Onderwijs, onder leidend ambtenaar Georges Monard. Daniël Van den Berghe en spoedig daarna Frieda Minne staan als afdelingshoofd informatie en documentatie als leidinggevendend het dichtst bij de cultuurcel.

Onderwijs en cultuur met elkaar verbinden

Het Ministerie van Nationale Opvoeding en Nederlandse Cultuur was door de staatshervorming van 1989 als eerste beleidsdomein van de nationale overheid overgekomen naar Vlaanderen. Er waren twee kabinetten ontstaan, onderwijs en cultuur, met daarbinnen telkens een cel die de andere materie opvolgde. Het kabinet onderwijs wilde dat haar onderwijscel onderwijs en cultuur blijvend en actiever met elkaar in verband zou brengen. Op dat moment doet Christel Op de Beeck, werkzaam op het kabinet van Minister Luc Van den Bossche, haar stage als ambtenaar. Zij krijgt de opdracht om die verbinding te realiseren. Helemaal nieuw is dat niet, want voor de staatshervorming was er al een audiovisuele dienst. Dat was een service van het Ministerie van Onderwijs en de BRT om video-opnames van programma's ter beschikking te stellen van scholen. De uitdaging van de cultuurcel om een intense inhoudelijke samenwerking tussen cultuur en onderwijs te realiseren, is veel ambitieuzer en reikt verder dan de openbare omroep. Vanuit het departement onderwijs werken ze aanvankelijk vanuit een beperkt team van een viertal medewerkers: Déanne Durant komt over van de audiovisuele dienst, creatief expert Piet Convents wordt aangehouden en gedetacheerd leerkracht Lydia Asbestaris leidt de twee eerste jaren de pas opgerichte cultuurcel. Piet Convents kiest voor de eerste publieke activiteit de toepasselijke naam '*Canon Cultuurdagen*', geïnspireerd door het verklarend woordenboek:

'Canon: 1. Verzameling geschriften en objecten die als voorbeeld of absoluut hoogtepunt wordt gegeven – 2. [beeldende kunst, architectuur] De ideale verhouding tussen hoogte, breedte en diepte – 3. [muziek] Kettingzang van twee of meer stemmen, die na elkaar steeds dezelfde melodie inzetten'.

Zo wordt *CANON* de overkoepelende naam van de cultuurcel van het departement onderwijs.

De uitdaging van *CANON* is groot en haar werkerterrein erg verschillend waardoor de vooral naar buiten gerichte cultuurcel nooit echt helemaal past in één afdeling. De vraag waar *CANON* thuishoort wordt ook later nog vaak gesteld. *CANON* wordt geleid door de oudste gedetacheerde in dienst: na Lydia Asbestaris wordt, na een jaar samenwerken, Erna Schelstraete de 'trekker' (1997-2001). Lydia wordt opgevolgd door gedetacheerde leerkrachten Luc Nijs en later Jan Staes. Samen met externe creatief medewerker Piet Convents en met administratieve ondersteuning van Déanne Durant geven ze stilaan meer vorm en betekenis aan *CANON*.

Eerste projecten

CANON brengt scholen bij elkaar en verbindt ze met culturele partners. *CANON* is zeer aanwezig en actief met diverse projecten zoals 'Meesterstukken', 'Dynamo', 'Blikopener', 'kunSTof', 'A shot of Art' en 'Nieuwe Antieke Verhalen'. Vaak horen er een publicatie, studiedagen en inspiratiemomenten bij. Daarnaast verzorgt *CANON* publicaties met partners die een pedagogisch, didactische aanvulling maken bij artistieke producten zoals de Vlaamse films 'Les enfants de l'amour' en 'Pauline & Paulette'. Andere publicaties werpen een blik op een langdurig project zoals 'Vlaggen en Wimpels', dat De Veerman in Vlaanderen coördineert.

CANON ondersteunt muzische vorming met inspirerend educatief materiaal dat telkens één of meer elementen van het leergebied onderzoekt. Kroon op het werk, *CANON* verwendagen, Goesting, Hut op kippenpoten, *INGeBEELD*, Trouwen met Tanja, De Mondenboom, Ik heb het tegen jou en vele andere projecten ondersteunen leerkrachten en brengen hen dichterbij cultuur en kunst. *CANON* is te gast in musea, grote en kleine cultuurhuizen en academies. Met HoBo zet *CANON* de eerste samenwerking met lerarenopleidingen op, en met De Jonge Gouden Uil positioneert *CANON* zich voor het eerst internationaal.

De eerste jaren is *CANON* gehuisvest in de Koningsstraat 138 te Brussel in huis 'De Bij' nabij de Onbekende Soldaat. In 2000 volgt de verhuis naar de huidige gebouwen van het Departement Onderwijs aan de Koning Albert II-laan, waar *CANON* samen met Klasse en de afdeling Informatie en Communicatie, de vijfde verdie-

Kunst en in het algemeen cultuur vormen de draad waarmee gemeenschappen aan elkaar worden geweven. Educatie leert ons hoe we dit samen kunnen houden via wederzijds begrip. *CANON* Cultuurcel is hier de afgelopen 25 jaar wonderwel in geslaagd. Ik hoop van harte dat CC genoeg middelen krijgt om ons gemeenschappelijk project voor een leefbare wereld kan blijven uit bouwen.

Koen Vanmechelen — Kunstenaar conceptueel kunstenaar en doctor honoris causa Universiteit Hasselt

ping van de A-toren betreft. De opstelling van bureaus in landschap vanaf 2006 vertaalt ook op vlak van de organisatie op de werkvloer, de openheid en wil om samen te werken. Het valt voor CANON ook samen met een sterkere verankering in de administratie en het beleid: geen blik naar buiten zonder een blik naar binnen.

Dynamo-dynamiek

Van bij de oprichting zet CANON scholen, leerkrachten en leerlingen centraal. CANON houdt de vinger aan de pols van wat leeft in het onderwijs. De CANON-medewerkers met jaren ervaring in de klas, zijn daarbij een sterke troef.

Tijdens de cultuurdagen geven leerkrachten in culturele centra toelichting over hun eigen projectwerking en vormingen rond muzische vorming. Het publiek bestaat uit leerkrachten, die inspiratie opdoen, en cultuurwerkers, die inzicht krijgen over hoe kunst en cultuur in onderwijs aan bod kunnen komen. Leerkrachten leggen contacten en delen informatie. Door de cultuurdagen in culturele centra te programmeren, en later ook in musea en kunsthuizen, wordt de culturele wereld intens betrokken en worden de culturele werkers uitgenodigd om de eigenheid van de kunst- en cultuurwerking in het onderwijs te leren kennen.

In die eerste jaren krijgt *dynamo* vorm.

Het overaanbod aan informatie over externe activiteiten voor het onderwijs wordt gebundeld in – letterlijk – één map waardoor de scholen op een vast moment een totaaloverzicht krijgen van het uitgebreide cultuureducatieve aanbod. *dynamo* voorziet financiering voor allerlei samenwerkings-initiatieven tussen externe partners en scholen. Kunst, cultuur en muzische vorming namen het leeuwendeel van alle projectaanvragen in. CANON volgt in samenwerking met externen uit elk veld alle thema's van *dynamo* op.

Duurzame contacten leggen tussen onderwijs en partners is van meet af aan een groot aandachtspunt. Zo helpen artsen bijvoorbeeld met het beoordelen van projecten rond gezondheid op school. De samenwerking met de onderwijsverstrekkers wordt ook steeds belangrijker. CANON Cultuurcel werkt actief mee aan de voorbereiding van de eindtermen muzische vorming, waardoor cultuur definitief verankerd wordt in het onderwijscurriculum. Althans op papier: in de praktijk –

zo blijkt uit de verschillende onderwijsspiegels blijft cultuur op school nog vaak een zwak broertje.

De ondertekening van het protocolakkoord cultuur en onderwijs in 2002 is een eerste scharniermoment in de evolutie van de opdracht van CANON. Vlaamse ministers van Onderwijs Marleen Vanderpoorten en van Cultuur Bert Anciaux engageren zich om in gezamenlijk overleg een beleid te ontwikkelen op de verschillende niveaus waar Cultuur en Onderwijs elkaar raken: de schooltijd, de vrije tijd en de professionele tijd. CANON Cultuurcel wordt voortaan dé partner binnen het Beleidsdomein Onderwijs en Vorming voor het Ministerie van Cultuur. Jan Luyten en Dirk Terryn leggen de contacten met het jonge steunpunt Initiatief Audiovisuele Kunsten (IAK) en bereiden samen het onderzoek 'Audiovisuele Vorming in het Vlaamse Onderwijs' (2005) voor. Het is een eerste stap in de richting van de beleidsgerichte aanpak waar CANON voor zal kiezen. Verschillende onderzoeken en publicaties worden in dezelfde geest samen voorbereid ('Erfgoededucatie in het Vlaamse onderwijs en XS- over kinderen, cultuur & communicatie', 2007). Om verder te kunnen groeien is het nodig dat CANON verankerd wordt in de onderwijsadministratie. In 2007 wordt Brecht Demeulenaere geselecteerd om de leiding van CANON, op dat moment in handen van Jan Staes, over te nemen.

Onderzoek

In het schooljaar 2006-2007 krijgt Prof. Dr. Anne Bamford, hoogleraar aan de Wimbledon School of Arts van Minister Frank Vandebroucke de opdracht om een onderzoek uit te voeren naar de kwaliteit van kunst- en cultuureducatie in Vlaanderen. De contacten zijn gelegd in nauw overleg met de dienst Cultuur en School van het Nederlands Ministerie van Onderwijs, cultuur en wetenschap. Zowel het beleid als de praktijk worden geëvalueerd aan de hand van een aantal internationaal getoetste kwaliteitsindicatoren. De aanbevelingen van Bamford – zoals de nood aan een duidelijke en gedragen visie op cultuureducatie in Vlaanderen – worden door twee rapporten bevestigd: *Gedeeld/Verbeeld*, over het leerplichtonderwijs, en *Verdieping/Verbreiding* over het deeltijds kunstonderwijs.

CANON krijgt de opdracht *dynamo* te herzien en meer nieuwe scholen te bereiken. *Dynamo* wordt

Medewerkers CANON Cultuurcel (1995 - 2020)

Lydia Asbestaris / Joke Bellen / Mieke Bettens / Luk Boelaert / Sabine Caluwaert / Paul Catteeuw / Steven Ceuppens / Piet Convents / Eva De Baerdemaker / Elke De Swert / Sonja Demesmaeker / Brecht Demeulenaere / Jan Dierckx / Sofie Donders / Kristien Druyts / Werner Dua / Déanne Durant / Adilia Falize / An Favoreel / An Feyfer / Kay Lambrechts / Jan Leyers / Jan Luyten / Luc Nijs / Christel Op de Beeck / Annick Priem / Caroline Roelants / Erna Schelstraete / Raf Schevenels / Monique Schoonjans / Helga Schrever / Rozemie Smislaert / Jan Staes / Dirk Terryn / Kathleen Van den Eynde / Katrien Van Iseghem / Eva Vandersypen / Ine Vos / Melanie Wuyts

vereenvoudigd en omgedoopt in *dynamo*². Naast subsidies is er voortaan ook aandacht voor praktijkvoorbeelden en wordt een samenwerking met De Lijn opgezet waardoor in gratis vervoer naar culturele bestemmingen kan worden voorzien. Daarnaast volgt er een aanzienlijke investering in drie websites waaronder een eigen CANON Cultuurcel-website, waar nieuws, inhoud en informatie worden verzameld. Door extra middelen van de minister kan er ook meer ingezet worden op begeleiding van scholen en ontstaan de zogenaamde *spreek(k)uren*. Jan Luyten en snel daarna Elke De Swert, Mieke Bettens en Katrien Van Iseghem zijn de drijvende krachten achter de vernieuwing. CANON start gesprekken om het *Cultuur in de Spiegel*-onderzoek op te starten. In samenwerking met Nederland organiseert CANON een ambitieus congres over Cultuureducatie, Innovatie, Creativiteit en Jeugd 'CICY' – *see I see why*. Daarbij worden alle Europese lidstaten ondergedompeld in het waarom van cultuureducatie, geïnspireerd door internationale academici zoals Aidan Chambers, Kevin Tavin en Peter Adriaenssens. Ine Vos bouwt de internationale werking verder uit, onder andere in het ambtenarennetwerk ACE-NET. Katrien Van Iseghem start *projectloket* waar alle materiële en financiële ondersteuning voor scholen eenvoudig vindbaar is en een meer eenvoudige online ondersteuning voor *dynamo*².

Onder impuls van Carlo van Baelen van het Vlaams Fonds voor de Letteren start in 2007 het *boekenoverleg*, waarin alle actoren van de boekensector regelmatig samenkomen om gezamenlijke standpunten in te nemen. CANON maakt er deel van uit. Dit overleg wordt met de jaren sterker en wordt ook een officiële spreekbuis naar het beleid en een voorbeeld voor andere sectoren. CANON heeft intussen een netwerk uitgebouwd van lerarenopleiders en vertegenwoordigers van de onderwijsverstrekkers om zo haar werking en beleidssuggesties af te toetsen. Kroon op het werk is het gezamenlijk onderzoek *Van knelpunt tot speerpunt: leesmotivatie in de Vlaamse lerarenopleidingen (2019)* van Jan T'Sas dat niet alleen een kritische blik werpt maar ook een aanzet geeft om leesbeleid hoger op de agenda van de lerarenopleiding te zetten.

Meewerken aan en faciliteren van onderzoek en daarmee beleidsvoorbereidend en beleids-ondersteunend werk leveren, is intussen

een tweede belangrijke pijler voor CANON Cultuurcel. In de periode 2008-2012 loopt in Nederland het onderzoek *Cultuur in de Spiegel* onder leiding van Barend van Heusden. CANON gaat een samenwerkingsovereenkomst aan met de Rijksuniversiteit Groningen voor het uitwisselen van onderzoeksgegevens en sprekers. In mei 2012 volgt ook voor Vlaanderen het vier jaar durende onderzoek *Cultuur in de Spiegel* waarbij de Nederlandse expertise ten volle wordt benut. Tijdens de legislatuur van Minister Pascal Smet krijgt CANON de opdracht om samen met onderzoekers van het HIVA (KU Leuven) en de VUB een participatief onderzoek op te zetten naar de opvattingen over cultuureducatie, op basis van *Cultuur in de Spiegel*.

Cultuurkuur

In 2013 wordt *Cultuurkuur* gelanceerd na de eerste gezamenlijke actienota van de ministeries van Cultuur en Onderwijs, 'Groeien in cultuur'. De verbinding van cultuur en onderwijs krijgt een vernieuwde dynamiek en in april 2015 ook een decretale verankering. *Cultuurkuur.be* wordt een platform waar culturele spelers en het onderwijs rechtstreeks elkaar kunnen vinden, contacteren en samenwerken. Het wordt een groot succes omdat de partners hun activiteiten aanbod steeds actueel houden. In een tweede fase (2015) worden de subsidiekanalen *dynamoOPWEG* en *dynamoPROJECT* net als de acties en communicatie van CANON Cultuurcel ook geïntegreerd in dezelfde website. *Cultuurkuur* wordt een platform waar subsidie, inspiratie, faciliteren en samenbrengen voorop staan. *DynamoPROJECT* wordt ook grondig herwerkt op financieel, juridisch en inhoudelijk vlak. Voortaan is *dynamoPROJECT* een semi-gereguleerde juridisch verankerde subsidie waarvan de aanvraag volledig digitaal verloopt. Zo wordt de planlast voor scholen verminderd.

Vanaf 2014 richt de Vlaamse Overheid Media-wijs.be op. Sinds het media-onderzoek (2005) is heel wat expertise opgebouwd. Met het Vlaams Instituut voor Archivering, dat intussen ook start met het Archief voor Onderwijs worden collecties gemaakt vanuit *Cultuur in de Spiegel*. De werking van *Het platform voor mediawijsheid* wordt afgebouwd.

CANON speelt een centrale rol in de herdenking van de Eerste Wereldoorlog. Met de brochure '100 jaar Grote Oorlog herdenken in de klas'

CANON Cultuurcel is ook in Nederland een begrip! Vlaanderen mag zich gelukkig prijzen met zo'n professionele en duurzame inzet voor goed cultuuronderwijs. Veel succes in de toekomst en dat de warme uitwisseling tussen onze landen vooral mag voortbestaan!

Jan Jaap Knol – directeur Boekmanstichting

verzamelt CANON alle herdenkingsinitiatieven van de Vlaamse Overheid voor het onderwijs.

De cultuurdagen – in 2020 aan haar tiende editie – brengen studenten van de Vlaamse lerarenopleidingen bijeen met een programma dat ogen opent en harten steelt. Jaarlijks worden meer dan 2000 studenten ontvangen in deSingel.

Een cultuurcel die 'volwassen wordt'

Ook het Departement Onderwijs ondergaat een grondige evolutie. In 2006 zorgt het decreet 'beter bestuurlijk beleid' ervoor dat communi-

catie voortaan een eigen agentschap wordt waarbinnen CANON Cultuurcel samen met de afdeling communicatie en Klasse en nog later KlasCement hun plaats vinden. De jonge ambtenaar Jo De Ro wordt als administrateur-generaal aangesteld. CANON kan haar stem sneller aan het management-comité van onderwijs laten horen en zoekt ook verder naar synergieën binnen het beleidsdomein. Jo De Ro stimuleert zijn medewerkers om te groeien in beleidsvermogen en ook de interne communicatie beter te verzorgen. Zonder het 'spelen' te verliezen leert CANON, met directeur Brecht

Ik wens jullie geluk en gezondheid. // Wandelen in goed weer, en in de regen om na te denken. // En terug te blikken. // En het leven te vieren. // Ik wens jullie mooie kleurrijke wandelschoenen // en een pet, liever een baseball pet // met de overtuiging dat waarover je ook denkt, wordt gerealiseerd. // Salam

Kader Abdolah — Auteur

Demeulenaere, haar opdracht uit te schrijven in een beheersovereenkomst, doelstellingen op langere termijn uit te zetten, opdrachten van medewerkers te omschrijven en te evalueren ...

Jo De Ro wordt als opvolger lid van het Vlaams Parlement. Zijn werk bij het Agentschap voor Onderwijscommunicatie wordt verdergezet door Luc Jansegers die CANON nog efficiënter leert omspringen met overheadkosten. Beide leidinggevenden worden bijgestaan door Frieda Minne en Kristel Binon.

CANON Cultuurcel is een groep mensen die enthousiasme en engagement gemeen hebben. CANON verovert in 2003 de trofee van Team van het Jaar van de Vlaamse Gemeenschap maar blijft nadien ook verbazen in personeelspeilingen naar welbevinden en betrokkenheid. De sterkmakers van het eerste uur worden in de loop der jaren aangevuld of afgelost door nieuwe krachten. Ieder van hen is van groot belang om de ambitieuze doelstellingen te realiseren.

In 2015 houdt het agentschap op te bestaan en wordt de afdeling communicatie een onderdeel van het Departement Onderwijs en Vorming. Vanaf dat moment coördineert Dirk Terryn het CANON-team, onder de leiding van Micheline Scheys, secretaris-generaal van 2010 tot 2017. Tot haar pensioen stuurt Micheline de kersverse afdeling communicatie rechtstreeks aan, waardoor ze de werking van de cel goed leert kennen. Koen Pelleriaux volgt haar als leidinggevende tijdelijk op om deze taak in 2019 door te geven aan Ann Verhaegen. Jessica Minten wordt eind 2017 aangesteld als afdelingshoofd.

Stilaan is bij veel mensen ook het inzicht gegroeid dat cultuur niet zomaar een luxeproduct is en dat de inspanningen van CANON Cultuurcel van groot belang zijn. Initiatieven van vroeger werden aan-

gevuld of vervangen door wetenschappelijk onderbouwde publicaties. De cultuurdagen waar cultuur en onderwijsexperten elkaar vinden, blijven een vaste waarde, net als Cultuurkuur.

In nauwe samenwerking met het kabinet en de afdeling Basis- en Deeltijds Kunstonderwijs, werkt Katrien Van Iseghem aan de realisatie van Kunstkuur. Gedurende drie schooljaren deelt een leerkracht uit het deeltijds kunstonderwijs de klasvloer van een school of instelling van het hoger onderwijs. Een derde cultuur-educatieve partner kan ook betrokken worden. Minister van Onderwijs Hilde Crevits maakt er 4 miljoen euro voor vrij.

Overleg met de administratie Cultuur is een rode draad door de geschiedenis van CANON. De actienota's maken van informeel overleg concrete beleidslijnen en acties. Samen met collega's als Marijke Verdoodt en Veerle Keuppens (allebei van het Departement Cultuur, Jeugd en Media) landen mooie intenties in gezamenlijke plannen.

Dankzij de steun en inbreng van de pedagogische begeleidingsdiensten van de koepels en netten, de afstemming met het netwerk cultuureducatie van de lerarenopleiding en de verschillende focusgroepen en het verstevigde interne overleg is CANON vandaag een kenniscentrum dat participeert aan wetenschappelijk onderzoek en haar beleidslijnen daaraan verbindt, ondersteuning geeft via vorming en inspiratiemomenten, info verstrekt en acties rond creatieve projecten en cultureel bewustzijn faciliteert.

Geschiedenis is de zekerheid die ontstaat op het punt waarop de gebreken van de herinnering en de onvolkomenheden van de documentatie samenkomen.

Julian Barnes in *Als of het voorbij is* (2018)

Cultuur helpt verbeelden en biedt een venster op de wereld-van-nu, de wereld-van-daar en de wereld-van-wat-er-mogelijk-is. Het is belangrijk dat CANON er is en helpt om cultuureducatie binnen te brengen in het hart van het onderwijs. Nu en in de komende jaren.

Jelle Jolles — Hoogleraar neuropsychologie e.m. Vrije Universiteit Amsterdam

In gesprek met Brecht Demeulenaere en Jo De Ro

Kennismaken met CANON Cultuurcel

Jo De Ro (° 1973), vader van twee zonen, voormalig administrateur-generaal van het Agentschap voor Onderwijscommunicatie, schepen van Onderwijs, Financiën, Dierenwelzijn en Flankerend onderwijs in Vilvoorde, ondervoorzitter van OVSG en sinds kort opnieuw actief in het ministerie van Onderwijs en Vorming. Gelijke onderwijskansen met bijzondere aandacht voor cultuureducatie, beweging op school, meertaligheid en het belang van goede en gepassioneerde leerkrachten is de gekleurde draad doorheen wat hij de afgelopen 20 jaar deed op het kabinet van Marleen Vanderpoorten, binnen het ministerie, in zijn stad én in het parlement. Met graagte ambassadeur voor het fantastische werk van CANON.

Brecht Demeulenaere (° 1973) woont in Gent met zijn vrouw, dochter en twee zonen. Na zijn studie kunstwetenschappen en archeologie, ging Brecht aan de slag in de podiumkunstensector en in het Vlaamse cultuur- en jeugdbeleid. Hij haalde veel beleidservaring, enige zelfkennis en bakken vol inspiratie uit zijn werk als directeur bij CANON Cultuurcel, een periode waarop hij met veel voldoening en genegenheid terugkijkt. Brecht is gepassioneerd door cultuur, maatschappij en filosofie. Hij gelooft sterk in de unieke kracht van goed en betrokken onderwijs en is sterk begaan met volwaardige kansen voor alle kinderen. Samen met een stevig team werkt hij hier nu aan als directeur van Onderwijscentrum Gent.

Brecht Demeulenaere, archeoloog van opleiding en haast letterlijk geboren in de muziekschool, werd directeur van CANON Cultuurcel net voor communicatiewetenschapper Jo De Ro als jongste topambtenaar ooit aan het hoofd kwam van het Agentschap voor Onderwijscommunicatie waar CANON Cultuurcel een onderdeel van was. Beiden hebben vanuit een eigen visie en gedrevenheid mee de koers bepaald die CANON gedurende meerdere jaren zou volgen. Ze werden bovendien goede vrienden en gaan nog geregeld samen fietsen. Naar aanleiding van het 25-jarig bestaan van CANON blikken ze samen terug op hun tijd bij de Vlaamse overheid en denken ze na over de belangrijke uitdagingen waarmee cultuur en onderwijs geconfronteerd zullen worden.

BRECHT: 'CANON Cultuurcel werkt sinds 1995 op een kwaliteitsvolle en verdiepende manier rond culturele thema's. Toen ik in 2006 als coördinator werd aangesteld was CANON een creatieve ploeg van geëngageerde mensen die inspeelde

op verzoeken van de culturele sector en die ook vanuit eigen expertise waardevolle projecten wist op te starten.

Dat ik m'n weg naar CANON vond was eigenlijk niet zo vreemd. Mijn ouders huurden een huisje van de gemeente, vlak naast de muziekschool, en de leerkrachten kwamen geregeld bij ons langs om een koffie met een jenevertje te drinken. Onze familie was ook een echte 'onderwijsfamilie'. Mijn grootvader was een onderwijzer met een sterk sociaal engagement: hij was dichter, schilder en muzikant in de fanfare, maar hij stimuleerde ook ouders om hun zonen verder te laten studeren. Zijn engagement heeft mij sterk geïnspireerd. Het kleurde mijn visie op onderwijs, cultuur en het beleid van CANON.'

JO: 'Ik leerde CANON kennen tussen 1999 en 2004. Ik was toen raadgever voor projecten op het kabinet van Minister van Onderwijs Marleen Vanderpoorten. In die periode waren de drie gangmakers Jan Staes, Jan Luyten en Dirk Terryn.

Het verheugt mij bijzonder dat men zich richt naar het hart van het onderwijs. Mij werd ooit aangeraden: 'leer denken met het hart, leer voelen met het verstand'. Maar om dat te kunnen heb je verbeelding nodig. Blijf doorgaan met jullie werk tot de zee van de logos en die van de mythes elkaar de verdiende plek gunnen. Het onderwijs heeft inderdaad recht op een cultuurkuur...

Marc Colpaert — Cultuurfilosoof en journalist

Samen met collega Kristel Binon maakte ik toen enkele keren deel uit van de beoordelingscommissie van *Dynamo*².

Later werd ik adjunct-kabinetschef van Minister Marleen Van der Poorten, nadien woordvoerder van Minister van Binnenlandse Zaken Patrick Dewael en in 2006 werd ik administrateur-generaal van het pas opgerichte Agentschap voor Onderwijscommunicatie. Brecht was een half jaar eerder directeur van CANON geworden, en had meteen een koerswijziging ingezet. Inhoudelijk bleven cultuur en cultuureducatie uiteraard centraal staan maar de focus van CANON was opgeschoven van het organiseren van eenmalige evenementen naar meer procesmatig begeleiden van scholen om een cultuureducatie in te bedden in hun werking. Dit opzet sloot helemaal aan bij het nieuwe beleidskader van het Ministerie van Onderwijs. Bovendien kwamen er in die jaren nieuwe mensen en extra middelen bij.'

Een reden van bestaan

JO: 'Nieuwe paden betreden is voor een overheidsadministratie zelden evident. Het ambitieuze plan om de Australische hoogleraar Anne Bamford naar België te halen werd door sommigen aanvankelijk in vraag gesteld. Maar ze heeft baanbrekend onderzoek verricht, op initiatief van CANON.

Wat we met het agentschap realiseerden was uniek. Ik bezocht vaak ministeries in andere landen. Soms bestond er ook een cultuurcel of een tijdschrift voor leerkrachten, maar nergens was er zo'n rijke combinatie van schaal, vrijheid en creativiteit als in Vlaanderen te vinden.'

BRECHT: 'In de eerste jaren leefde nog sterk de vraag of CANON wel een reden van bestaan had en of ze dan ook wel moest blijven. De nieuwe weg die CANON insloeg, met de keuze om meer beleidsmatig te werken, was een duidelijk antwoord op die vraag. Ondersteuning van schoolteams en werken aan een degelijk curriculum voor cultuur in onderwijs werden kerntaken van CANON Cultuurcel. Er werd sterk ingezet op uitbouwen en ondersteunen van netwerken samen met pedagogisch begeleiders maar ook lerarenop-leiders en natuurlijk de culturele sector, waarbij de samenwerking met het beleidsdomein Cultuur, Jeugd en Media van groot belang was en nog steeds is.'

Ik wens jullie vooral veel inspiratie en moed toe voor het verder ondersteunen van cultuur in het onderwijs, niet als instrument maar als het ontsluiten van een wereld die bijdraagt tot de vorming van de nieuwe, jonge generatie als vrijdenkende, genereuze en zorgzame mensen.

Jan Masschelein — Gewoon hoogleraar Educatie, Cultuur en Samenleving (KU Leuven)

“ De meerwaarde van CANON schuilt erin zowel ambtenaren als mensen uit de onderwijspraktijk aan te werven

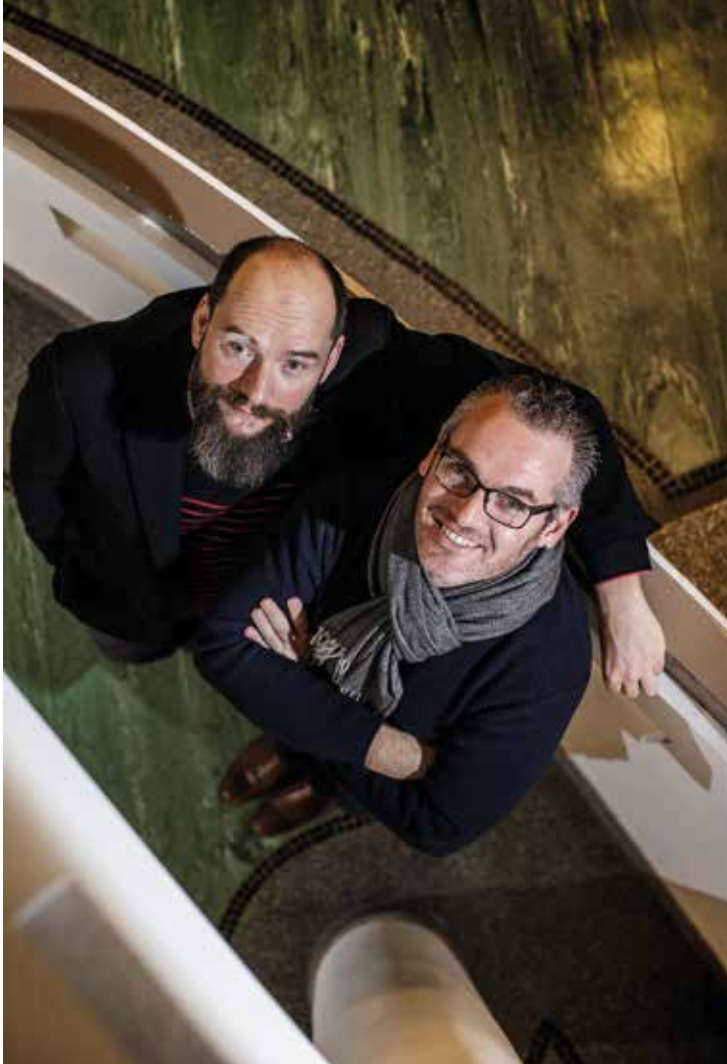
Het menselijk kapitaal

JO: Het agentschap waarvan ik de leiding had, telde zo'n honderd medewerkers. Iedereen kreeg de kans om op een laagdrempelige manier met elkaar te communiceren. Het Agentschap was slechts een format, de onderliggende sterke producten, zoals de *Dag van de Cultuureducatie*, waren wat telde.

Ik denk dat mijn beleidsstijl wel vernieuwing heeft gebracht in het Ministerie van Onderwijs. Zo vertrouwde een administratief medewerker van CANON Cultuurcel bij haar opruststelling me toe dat ze slechts twee keer met iemand 'met mijn graad' had gesproken en dat het kaartje dat ik haar enige tijd ervoren schreef tijdens haar ziekte, haar enorm had ontroerd. Wellicht paste mijn leiderschapstijl ook het best bij de aard van de organisatie waarvoor ik verantwoordelijk was. Een stijve hiërarchische stijl past beter bij een ander agentschap waar controles en betalingen centraal staan. In het Agentschap voor Onderwijscommunicatie zou je daar weinig mee in beweging krijgen.

De meerwaarde van CANON schuilt erin zowel ambtenaren als mensen uit de onderwijspraktijk aan te werven. Bij selectiegesprekken viel het me op dat er twee types leerkrachten solliciteerden. Diegenen die gewoon weg wilden uit de school, en anderen die excelleerden in hun job maar voor wie 'de klas te klein was geworden'. Het is vooral deze laatste groep die een uitzonderlijke meerwaarde betekende voor de organisatie. In de jaren dat ik verantwoordelijk was voor het agentschap heb ik ook een aantal bijzonder gemotiveerde ambtenaren leren kennen die in enthousiasme in niets moesten onderdoen voor de gedetacheerde leerkrachten.'

BRECHT: 'Mensen met onderwijservaring blijven bijzonder belangrijk voor CANON. Zij kennen beter dan wie ook de praktijk van het onderwijsveld en die expertise is moeilijk door iets anders te

Brecht Demeulenaere (links)
Jo De Ro (rechts)

vervangen. CANON Cultuurcel werd een hecht team van mensen die niet langer los van elkaar werkten maar die vanuit een coherente strategie stenen konden verleggen. De medewerkers waren bijzonder tevreden want CANON Cultuurcel haalde in die jaren de hoogste score van jobtevredenheid bij de Vlaamse Overheid. Ik hoop dat de leerkracht in de klas de vruchten kan plukken van al dat werk.

Waar ik niet in geslaagd ben is het werkpakket beheersbaar te maken. Iedereen werkte vanuit een enthousiasme en gedrevenheid... maar had altijd veel te veel werk op de plank. Duurzaam verankeren was daardoor niet voldoende mogelijk en iets waardevols verder uitwerken was niet mogelijk.'

JO: 'Ruimte en autonomie om op een verantwoordelijke manier iets uit te werken was een essentiële randvoorwaarde voor mijn beleid. Men-

sen werden nooit ter verantwoording geroepen wanneer er iets fout liep. Ik streefde ernaar om een veilige ruimte te creëren waarin medewerkers eerder lessen konden trekken om het de volgende keer beter te doen.

Een goede organisatie moet ook differentiëren in leeftijden. Ik was 33 jaar toen ik aan de leiding kwam te staan van het agentschap. Toen ik zes jaar later de organisatie verliet was ik nog steeds de jongste leidende ambtenaar, wat volgens mij spijtig is. De inbreng van jongere mensen zet aan tot vernieuwen en biedt meer kans dat er voldoende wordt ingespeeld op nieuwe tendensen.'

Een voorname taak na CANON

BRECHT: 'Een leidinggevende mag niet te lang dezelfde functie uitoefenen want dan begint hij zichzelf te herhalen. De noodzakelijke vernieuwing blijft dan uit. Na negen jaar was het tijd voor mij

Onderwijs heeft een fundamentele taak om elk kind en elke jongere, ongeacht de thuissituatie en sociaaleconomische achtergrond uit te dagen in culturele expressie en een groeiend cultureel zelfbewustzijn. Daar zet CANON Cultuurcel al 25 jaar zijn schouders onder en zorgt voor verbinding tussen onderwijs- en cultuuractoren.

Fred Dhont — Directeur Socius – Steunpunt voor Sociaal-Cultureel Volwassenenwerk VZW

“ De discussie over onderwijsbeleid is momenteel sterk gepolariseerd. Dat is in niemands belang, en zeker niet in dat van de kinderen

om de fakkel door te geven. In 2015 verliet ik CANON en kreeg ik de kans om het Onderwijscentrum Gent te leiden. Ik vind het moeilijk om beleidsadvies te geven aan mijn vroegere cel of aan mijn opvolger. Ik heb dan ook het volste vertrouwen in de aanpak en keuzes die CANON vandaag maakt.’

JO: ‘Na een heel drukke periode kreeg ik op Oudejaarsavond 2012 een telefoontje: Herman Schuermans zou ontslag nemen uit het Vlaams Parlement en ik zou op 9 januari de eed afleggen als Vlaams Parlements lid. Omdat het mandaat van leidinggevend ambtenaar niet combineerbaar is met dat van volksvertegenwoordiger, werd het eerste mandaat opgeschort. Ik begon als volksvertegenwoordiger met een dubbel gevoel: enerzijds kreeg ik een unieke kans, anderzijds werd het mijn laatste week bij het Agentschap voor Onderwijscommunicatie. Luc Jansegers nam mijn taak over.’

BRECHT: ‘Met het Onderwijscentrum Gent proberen we ons in te zetten op vier inhoudelijke thema’s: diversiteit, de leerloopbaan van kinderen en jongeren, de ontwikkeling van een brede leer- en leefomgeving en een partnerschap tussen scholen en gezinnen. De manier van werken ligt helemaal in de lijn van die van CANON. Wij kunnen als Onderwijscentrum zelf ook een belangrijke rol spelen in het samenbrengen van academies op stedelijk niveau. Zo zetten wij in op onderwijskansen maar ook op cultuurparticipatie en jeugdwerk. Ik denk met warme gevoelens terug aan die tijd bij CANON en zie zowel voor mezelf als voor de mensen van CANON Cultuurcel een belangrijke taak weggelegd in de jaren die volgen.’

JO: ‘Als kersvers parlements lid – en daarnaast ook schepen voor onderwijs en financiën in Vilvoorde – kon ik buigen op heel wat expertise.

Van de ene kant was er die uit Brussel, maar ook waren er de ervaringen uit contacten met scholen die me toelieten om mij in mijn parlementair werk in te zetten, eerst voor Cultuur en Media en nadien voor Onderwijs.

De organisatie en structuur van onderwijs moet ook de nodige ruimte bieden voor creativiteit en kansen voor leerkrachten om gemotiveerd aan de slag te gaan. In Vilvoorde heb ik daar als schepen op ingezet: we organiseerden een vervangingspool, zorgden voor onthaalcoaches om leerkrachten en scholen te ondersteunen zodat ze het gevoel krijgen: ‘in een uitdagende stad als Vilvoorde kan je echt iets betekenen voor kinderen en ouders’.

BRECHT: ‘Onderwijs krijgt de laatste jaren een prominente plaats binnen het politiek discours. Dat is een goede zaak, maar het gevaar bestaat dat politici en beleidsmakers eenzijdig zouden bepalen welke richting het onderwijs uit moet. Volgens mij is de leerkracht veel beter geplaatst om te weten waar hij met z’n kinderen naar toe wil. Ik zie de rol van de overheid vooral in het creëren van mogelijkheden en niet in een soort van controlerende of beperkende instantie.

De discussie over onderwijsbeleid is momenteel sterk gepolariseerd. Dat is in niemands belang, en zeker niet in dat van de kinderen. Soms krijg ik de indruk dat deze dialoog en het beleid onthecht raken van de realiteit. Het motiveert me dan ook sterk om op stedelijk niveau te werken, omdat je daar haast per definitie vertrekt vanuit reële kansen en noden.’

Uitdagingen voor de toekomst

BRECHT: ‘De meerwaarde van CANON is ondertussen onbetwist. Erkenning kwam er bijvoorbeeld om namens het Departement Onderwijs en Vorming de vertegenwoordiging te mogen opnemen bij de herdenking van de Eerste Wereldoorlog. Die brede blik op cultuur is dankzij de nieuwe beleidskeuze maar zeker ook door de cultuurtheorie *Cultuur in de Spiegel* van Barend Van Heusden (RU Groningen) mogelijk geworden. Cultuur werd voortaan een vorm van betekenisgeven en heeft meer dan ooit haar plaats verdiend in de klas.’

JO: ‘Het initiatief van CANON om Anne Bamford

‘Het vertellen van verhalen onthult betekenis, zonder de fout te begaan die betekenis vast te leggen’, schreef Hannah Arendt. We wensen CANON Cultuurcel én het Vlaamse onderwijs opnieuw een boeiende 25 jaar vol verhalen, cultuur en educatie.

Maarten Van Alstein — Historicus en onderzoeker naar vredesopvoeding bij het Vlaams Vredesinstituut

naar Vlaanderen te halen en een onderzoek op te zetten naar de kwaliteit van kunst- en cultuureducatie is van zeer groot belang geweest. Haar conclusies, waaronder de vaststelling dat een groot aantal indicatorleerlingen hun weg niet vonden naar het deeltijds kunstonderwijs, heeft heel wat in beweging gebracht. Het kaartte ook een belangrijke uitdaging voor onderwijs en voor CANON aan. Haar talrijke initiatieven waaronder de *Dag van de Cultuureducatie* zouden nog meer mensen moeten bereiken. Ideaal zou er in elk arrondissement een miniversie moeten in het leven geroepen worden. Zo zouden we bij nog meer mensen het 'heilig vuur' kunnen ontsteken. Leerplannen en schoolboeken worden werkelijk volgepropt met informatie. Daardoor blijft voor de leerkrachten die al deze zaken grondig moeten instuderen veel te weinig tijd over om te bedenken hoe hun lessen anders en efficiënter kunnen worden aangepakt.'

BRECHT: 'Onze samenleving heeft vandaag te maken met belangrijke uitdagingen. Er is de kwestie van de diversiteit, maar even goed zijn er uitdagingen op sociaaleconomisch en cultureel vlak. Het onderwijs heeft niet de luxe om af te wachten tot de maatschappelijke kaders voldoende gerijpt zijn. Leerkrachten moeten iedere dag praktische oplossingen zoeken voor vragen die zich elke dag stellen. Maatschappelijke fenomenen blijven in de publieke sfeer onder het maai-veld, maar op school worden ze wel zichtbaar. De verleiding is dan groot om van het onderwijs een oplossing voor dit maatschappelijk euvel te vragen. In werkelijkheid gaat het dan vaak om een achterliggend probleem, dat slechts tot uiting komt in het onderwijs. Cultuuronderwijs kan bij uitstek een manier zijn om op een waarderende manier aan deze maatschappelijke uitdagingen te werken. CANON kan maatschappelijke actoren verenigen om hierrond het onderwijs te ondersteunen, te verbinden en te inspireren.'

JO: 'CANON, en het onderwijs in het algemeen, moet de rijke bron aan talent dat op de schoolbanken zit aanboren. Onze samenleving wordt steeds diverser en jongeren worden al te vaak geconfronteerd met de negatieve kanten van hun afkomst: het Nederlands niet voldoende machtig zijn, uiterlijke kenmerken die vaak ongewenste

associaties oproepen... Er wordt te weinig stilgestaan bij de invloed die de Arabische wereld had bij de ontwikkeling van de wiskunde of hoe onze muziek beïnvloed is door andere culturen. CANON kan, samen met pedagogische begeleidingsdiensten, academici, auteurs van schoolboeken en andere partners, een rol spelen om leerkrachten daarbij de nodige ondersteuning te bieden.'

BRECHT: 'Er is natuurlijk een verband tussen cultuur en diversiteit. Geef jongeren de kans om zich te uiten. Zo krijgen ze niet alleen kansen om zich goed in hun vel te voelen, maar het geeft hen ook houvast om hun leven betekenis te geven. De mensen die in Europa leven, zijn zelf op zoek naar wat het kan betekenen 'een goed leven te leiden' en worstelen met verschillende denkkaders. Dialoog met en tussen die denkkaders op een artistieke of cultureel bewuste manier kan mee helpen het hoofd te bieden aan deze uitdaging.'

CANON kan 'buiten de lijntjes kleuren'. CANON kan met een kunstenaar gaan praten en van daaruit een perspectief openen, wat binnen een traditionele administratie niet mogelijk is.'

JO: 'In mijn tijd bij het agentschap hebben we nooit de gemakkelijke weg gekozen, maar ik ben ervan overtuigd dat we een maatschappelijke meerwaarde hebben kunnen betekenen en nog steeds betekenen. Ik roep CANON Cultuurcel op om in de volgende 25 jaar zeker te blijven evolueren en om zeker verder te gaan met die wondere mix van ambtenaren én mensen met een onderwijsachtergrond.'

Van harte CANON Cultuurcel! Naast het onderzoek over de inzet van de theorie 'Cultuur in de Spiegel' in jullie onderwijs, was het voor mij ook een kennismaking met jullie warme, gastvrije, onderzoekende en open CANON-cultuur. Dank daarvoor, speciaal aan Katrien en alle succes voor de komende vijfentwintig jaar!

Hadewijch de Jong — Projectcoördinator Cultuur in de Spiegel (RU Groningen)

'Poëziejongens' toont wat een dichter in residentie kan betekenen voor een groep jongeren op een technische school.

cultuurkuur.be/canoninbeeld

Mustafa Kör (°1976) is schrijver en dichter. Zijn literair werk werd bekroond met de twee jaarlijkse cultuurprijs van Maasmechelen. Zijn poëziedebuut 'Ben jij liefde' kreeg veel lof en werd genomineerd voor de Theater aan zee-debuutprijs.

‘Hoe ver wil je gaan om dichterbij een andere persoon te komen?’

In gesprek met Ish Aït Hamou

Ish Aït Hamou ging niet graag naar school. Hij voelde er zich niet op zijn gemak, niet gelukkig. Maar daar, op de achterste rij, is wel zijn carrière als verhalenverzinner begonnen. Vandaag vertelt hij die via dans, theater, film en boeken. Hoe leest zijn eigen verhaal? En welke boodschap wil hij vooral brengen?

Ish Aït Hamou. (°1987) Voormalig choreograaf en jurylid van *So You Think You Can Dance*. Werkte mee aan tv-programma's als *Alors on danse*, *Dansdate*, *Dance around the world*, *Terug naar eigen land*. Zijn liefde voor dans en choreografie gaat hand in hand met die voor woorden. Debutteert in 2014 met het boek *Hard hart*, nadien verschijnen ook *Cécile* (2015) en *Als je iemand verliest die je niet kan verliezen* (2016). Zijn laatste boek *Het moois dat we delen is net uit* (2019). Toerde met *Aangenaam, ik ben Ish*, een voorstelling vol persoonlijke verhalen, door Vlaanderen.

Hij heeft net 300 leerkrachten in spe toegesproken op de CANON Cultuurdagen. Ze hingen aan zijn lippen. Dat hij op een podium zou staan en het woord zou nemen in het Nederlands, had de jonge Ish nooit kunnen vermoeden. Hij haatte de taal. 'Thuis spraken we Berbers en Frans', legt hij uit. 'Maar omdat de schoolbus naar de Franstalige school afgeschaft werd, moest ik naar een Nederlandstalige school. Ik was er 1 van de 10 Marokkaanse kinderen tussen 300 Vlamingen. In onze tijd was er van een mix nog geen sprake. Iedereen vond het vanzelfsprekend dat een kleine jongen als ik de Nederlandse taal beheerste. Maar ik maakte veel fouten en elke keer ik iets zei, zag ik een leerkracht of een leerling met de ogen rollen. *Je weet toch dat het 'het' is?*'

De impact van 'de' en 'het'

Dat kleine zinnetje had veel impact op hem. 'Je wil als kind gewoon niet anders zijn dan de rest. En als je faalt in iets wat voor je omgeving zo gemakkelijk is als 'de' en 'het', dan bezorgt je dat een laag zelfbeeld. Daarom werd ik stil op school. Ik probeerde onzichtbaar te worden, dat was mijn *safe zone*. Mijn verbeelding kreeg er wel de vrije loop. Daar, op de achterste rij, is mijn carrière als verhalenverteller begonnen.'

Dat hij op die Nederlandstalige school terecht kwam, noemt hij nu zijn eerste grote geluk. 'Al heb ik het Nederlands lang gehaat. Gewoon door het minderwaardige gevoel dat ik ervan kreeg. Pas vier jaar geleden heb ik een geslaagde verzoeningspoging ondernomen', lacht hij.

Emotionele veiligheid

Hij wil zijn schoolperiode niet dramatiseren. 'Ik werd niet gepest, had vrienden en de leerkrachten waren doorgaans oké. Het was een

“ Ik heb het Nederlands lang gehaat door het minderwaardige gevoel dat ik ervan kreeg

slechte ervaring omdat ik me daar niet op mijn gemak voelde. Ik denk dat het meer met de omgeving te maken had. Die definieerde me als Marokkaan. Toen ik in de lagere school zat, was het Vlaams Blok erg populair. Niet dat ik ooit een aanhanger ben tegengekomen, maar hun narratief en de sfeer was wel voelbaar. Ook op school. De enige plek waar ik me emotioneel veilig voelde, was thuis. En op de sportvelden. Daar voetbalde ik met Spanjaarden, Italianen... Ik hoorde daar net een fijn lied van de Antwerpse rapper SLM 'Je bent op zoek naar drarries avec le même pech.' Dat zegt het helemaal.

CANON Cultuurcel werkte 25 schone jaren om de schoonheid, de kunst en cultuur in het algemeen in al zijn gedaantes te laten zegevieren in het onderwijs. Voor de volgende 25 jaren moeten we nu zorgen dat de kunsten en cultuursector meegenomen wordt in het denken over kunst, educatie & participatie. Daarom wens ik CANON een voorbereiding met heel wat medewerkers en middelen vooral uit kunstinstellingen en kunstorganisaties en een positie midden op de brug tussen cultuur en onderwijs.

Tijl Bossuyt – Artistiek leider De Veerman

“ Kunst kan thema’s aansnijden zoals geen enkel ander medium dat kan

Je zoekt mensen op die dezelfde ervaringen hebben, zodat je gevoelens kan delen.’

Dans zorgde voor balans

Het hielp ook dat hij buiten de schoolmuren niet onzichtbaar was. Ish was toen al een steengoede danser. ‘Ik kan me inbeelden dat ik zonder die dans heel geïsoleerd zou geraakt zijn. Dat had nefast kunnen zijn.’ En terwijl hij volop in de schijnwerpers stond op de dansvloer, wist niemand dat hij ook verhalen schreef. ‘Omdat ik dat voor mezelf hield’, zegt hij. ‘Soms zie je je eigen talent niet of durf je het niet te tonen. En niet iedereen heeft een omgeving die een talent herkent en je stimuleert in wat je doet.’

Dat hij op een leerkracht stootte die zijn schrijverstalent wel detecteerde, noemt hij zijn tweede grote gelukselement. ‘Het was mijn lerares Engels in het laatste jaar secundair. Omdat ik al een jaar in de VS gestudeerd had, liet ze me tijdens de les boeken lezen. We bleken een passie voor verhalen te delen. Op een dag las ze over mijn schouder mee wat ik aan het schrijven was. ‘Heeft iemand je ooit gezegd dat je daar iets mee moet doen?’ vroeg ze. Nee dus. Die ene zin veranderde mijn leven. Uiteindelijk is daar met haar hulp mijn eerste manuscript geboren.’

Wat dansen, acteren, zingen je leert

Dat jaar in de Verenigde Staten leerde hem nog iets, want cultuur had er een enorme plek in het onderwijs. ‘Ik volgde drama, koorzang, theater, dans. Dat waren echte lessen, geen buitenschoolse activiteiten. Kunst kan thema’s aansnijden zoals geen enkel ander medium dat kan. De meerwaarde zit ook in de ontplooiing en de ontdekking van jezelf. Door dans leer je je lichaam, je fysieke kracht kennen. Acteren leert je empathie. Je verplaatst je in iemand anders om een rol te vertolken. Zang maakt je emotioneel sterker en leert je over de impact van je stem, van de toon die aanslaat. Al die dingen leiden naar

“ Ik geloof echt dat rust voor meer ruimte en gehoor kan zorgen dan toeteren

zelfvertrouwen en zelfkennis. In plaats daarvan moest ik in België leren hoeveel neerslag er gemiddeld in West-Vlaanderen viel.’

Vul je een kind met kennis of kneed je het? Ish weet wat hij voor zijn twee zontjes verkiest. ‘Je kan heel veel weten, maar wat ben je ermee als je baas een eikel is en je niet weet hoe je op zo iemand moet reageren? Wat als je alles van geneeskunde kent, maar niet weet dat je zelf demonen in je hebt? Kunst en je persoonlijke ontplooiing bieden in mijn ogen meer meerwaarde dan feitenkennis.’

De leerkracht als highlighter

En als hij een leerkracht was, waarop zou hij dan inzetten? ‘Het allerbelangrijkste is zelfvertrouwen. Dat is vandaag het grootste kapitaal van jongeren, van mensen. Vroeger vergeleek je jezelf met een handvol mensen uit de buurt en de klas. Nu vergelijken jongeren zich via Instagram en sociale media met de halve wereldbol. Ze zien massa’s dingen die ze niet bezitten, talenten waarover ze niet beschikken. Door al die prikkels dreigen ze zichzelf niet meer te zien. Dat heeft een enorme impact op hun zelfbeeld, denk ik. Als je als leerkracht hun zelfvertrouwen kan stimuleren, dat ene talent kan *highlighten*, dat mooie in hun zijn of doen kan benadrukken, dan kan je veel veranderen. Dat en taal. Taal is een heel belangrijke sleutel. Je opent er deuren mee, naar mensen, naar culturen, naar kennis. En het maakt echt niet uit hoe goed je ze spreekt.’

De wil om de ander te begrijpen

Op het podium, tijdens zijn show, in interviews en ook in zijn boeken, hanteert hij altijd een milde toon. Je zal hem niet snel betrappen op straffe oneliners of drieste uitspraken. ‘Ik ben er niet goed in en ik geloof er ook niet in’, zegt hij. ‘Het maakt me niet gelukkig en ik kies liever voor zaken die me wel gelukkig maken. Ik geloof echt dat rust voor meer ruimte en gehoor kan

Ik hoop dat jullie in deze wereld waarin er steeds meer en meer eilanden zijn, bruggen kunnen blijven bouwen tussen cultuur en onderwijs, die twee zo waardevolle en kwetsbare sectoren die het hart uitmaken van ons mens zijn. Ik hoop dat jullie kunnen blijven doen waar jullie zo goed in zijn. Ik wens het jullie van harte toe.

Robby Cleiren — Acteur

zorgen dan toeteren. Ik heb mijn manier gevonden om emotionele reacties te verwerken: op papier en in verhaalvorm.'

De toekomstige leerkrachten drukte hij daarnet nog op het hart dat dé leerkracht, dé Vlaming, dé moslim niet bestaat. 'Het allerbelangrijkste in deze samenleving, met de spanningen die we nu voelen, met de kloof die er bestaat tussen gemeenschappen, is deze vraag: hoever wil je als individu gaan om dichterbij een andere persoon te komen? Ben je bereid, heb je de wilskracht om een weg te bewandelen die je kan leiden naar een antwoord op vragen als 'Waarom ben jij wie je bent, zeg jij wat je zegt, doe je wat je doet?' Dat is het enige wat in mijn ogen een verschil kan maken.'

Tweede boekbespreking ooit

Hij heeft ook altijd een groot geloof gehad in het goede van de mens. 'Ken je het boek van Rutger Bregman, *De meeste mensen deugen?* Dat bewijst dat mijn geloof niet naïef is. Heel veel mensen zijn *dans le fond* goed. Alleen geloven we zo hard dat ze slechte bedoelingen hebben en alleen maar willen profiteren. Dat de jeugd lui is en niet meer wil luisteren. Er zijn zulke jongeren en volwassenen, maar statistisch gezien, vormen ze een zeer kleine minderheid. Dat doemdenken, dat het slecht met ons gaat en dat vreemden slecht zijn, dat grote narratief bestaat. Maar hoe meer mensen zo denken, hoe meer onze aanpak autoritair en hard wordt. Dit boek breekt die gedachtegang en kaart een alternatief aan.

Voilà, tot zover mijn boekbespreking. Mijn tweede ooit, na de Zusjes Kriegel. Als goedmaker voor al die taken die ik vroeger van het internet plukte.'

Kunst probeert vorm te geven aan de dagelijkse ontmoeting met de wereld, probeert vormen te vinden om erin thuis te zijn, zodat we het met elkaar kunnen volhouden.

Gert Biesta in *Leren en Angst* (2019), p. 61

Wij wensen jullie alle mogelijkheden toe om cultuur verder in de scholen te laten toekomen en dat op de meest diverse wijzen. Heel specifiek zijn de Cultuurdagen voor studenten lerarenopleiding toch iets waarmee jullie zoveel jonge mensen inspireren. Dank om het goede werk nadrukkelijk verder te zetten!

Stefan Tanghe – Cultuurcentrum De Grote Post

Alsof

Ik leef zo klein op school
zo binnen muren
in het harnas van mijn vel

ik houd me stil op school
alles voor me
ik ben meer niet dan wel

ik doe alsof op school
alsof aanwezig
alsof ik strak en snel

ze zien me niet op school
niet hoe ik echt
omdat ik dubbelspel

‘Machthebbers hebben een hekel aan het diffuse’

In gesprek met Sophie De Schaepdrijver

Vanuit mijn vakgebied, geschiedenis, leren we dat we niet op alles greep krijgen; we leren wat ontglippen is. We weten dat er vele blinde vlekken zijn, dingen die we niet kunnen begrijpen, dan proberen we hypothesen op te stellen.

Sophie De Schaepdrijver (° 1961) is schrijfster en historica, gespecialiseerd in WO I. Ze is hoogleraar moderne Europese geschiedenis aan de Pennsylvania State University. Tijdens het academiejaar 2019-2020 is zij 'expert in residence' van het VUB Honours Programme. Ze studeerde geschiedenis aan de Brusselse VUB en aan het Europees Universitair Instituut in Florence, en promoveerde aan de Vrije Universiteit Amsterdam. In 2012 was ze curator voor de herdenking van WO I in de stad Brugge. Ze was co-scenarist en presentator van de bekroonde vierdelige Canvas televisiereeks 'Brave Little Belgium' (2014). Voor haar boeken zoals 'De Grote Oorlog' (1997) of 'Gabrielle Petit. Dood en leven van een Belgische spionne tijdens de Eerste Wereldoorlog' (2018), kreeg ze talrijke prijzen.

Mijn ouders waren lezers.
Het huis stond vol boeken.

Mijn eerste herinnering. 'Als je later kan lezen,' zei mijn moeder, 'kom je thuis, ga je hier in de zetel zitten, sla je een boek open en dan zit je plots in een verhaal.'

Het leek me het toppunt van geluk.

Ik herinner me vooral het gevoel van betovering toen ik leerde lezen. Ik kon de letters ontcijferen, het wonder binnendringen.

Even later stierf mijn vader. We waren beiden te jong.

Zijn dood en het lezen van boeken zijn voor mij onlosmakelijk verbonden.

De wereld is een teleurstellende plek en je kan nergens op rekenen, maar boeken zullen er altijd zijn, die overtuiging had ik. School vond ik een brutale plek.

Het boek was een ontsnappingsruimte. Ik had een kamer met een geheime deur, niemand wist er van. Eens in een boek gedoken, kon niemand mij iets doen.

Ik las tot diep in de nacht. Mijn moeder schroefde de peer uit mijn nachtlampje. Ik las verder in het licht van de straatlantaarns dat in mijn slaapkamerraam naar binnen scheen.

Als er iets niet goed ging, ging ik naar de wijkbibliotheek. Ik heb er de gelukkigste uren van mijn jeugd doorgebracht. Je kon er maximum vier boeken ontlenen. Ik koos de vier dikste, dan had ik veel letters.

Het was mijn idee van vrijheid: je neemt een boek van de plank en leest. Je bent absoluut autonoom, van niemand of niets afhankelijk.

Een boek lezen, was en is voor mij nog altijd iets als een stad inlopen. Je kan altijd een zijstraat inslaan en niemand kan je wat doen. Er zijn achter-

“ Sommige mensen putten kracht uit de natuur of de omgang met dieren. Ik vind kracht in de stad en het lezen

afstraatjes, coulissen waarachter je kan kijken. Je kan de dichtheid van het weefsel ontrafelen. Het heeft iets wat je omhult en omhelst en waarin je je kan verliezen.

Het hoeft niet prestigieus te zijn, hoog en laag, subliem of vulgair mogen gerust naast elkaar bestaan. Gewoon een boek openslaan en beginnen, gewoon een straat inslaan en verder stappen. Zo kies ik een boek: ik pik het op omdat het mij wel iets lijkt. Het is een vorm van bricoleren. Sommige mensen putten kracht uit de natuur of de omgang met dieren. Ik vind kracht in de stad en het lezen.

Is het een troost?

Er is die mooie versregel van Giacomo Leopardi:
*Al mijn gedachten in die eindeloosheid,
En in die zee is het zoet schipbreuk lijden.*

Er zijn bepaalde omgevingen waarin het toch iets minder bitter is om verlies te lijden.

Ja, het is een troost. En met troost bedoel ik een gevoel van verbondenheid.

Teveel in het leven gaat om slagen en mislukken.

En mislukken, hoe je het ook draait of keert, je neemt het persoonlijk op.

Zo zitten we in elkaar. Maar mislukken is niet zwart-wit.

De literatuur biedt dat inzicht in nuance en complexiteit. Lees er de grote Europese roman van de negentiende eeuw op na. Alle helden en heldinnen zijn technisch gesproken *losers*.

Poëziecentrum wenst in de volgende 25 jaar dat jullie leerlingen nog meer met verschillende vormen van cultuur in aanraking kunnen brengen en uiteraard met poëzie in het bijzonder. Dat jullie je belangrijke werk kunnen voortzetten met evenveel drive en enthousiasme zodat iedereen kan proeven van cultuur en niet alleen die kinderen die van thuis uit gestimuleerd worden. Ad multos annos!

Carl De Strycker — Directeur Poëziecentrum vzw

Of het nu bij Balzac is of in Middlemarch van George Eliot, het zijn geen ‘geslaagde’ mensen. In de negentiende-eeuwse roman botsen personages tegen hun illusies aan ... maar de roman veroordeelt hen niet, zet hen niet verachtelijk opzij als losers, en geeft waardigheid ook aan de ‘niet-geslaagden.’ Die beroemde laatste woorden uit Middlemarch: *‘But the effect of her being on those around her was incalculably diffusive: for the growing good of the world is partly dependent on unhistoric acts; and that things are not so ill with you and me as they might have been is half owing to the number who lived faithfully a hidden life, and rest in unvisited tombs.’*

Dat het nog niet zo slecht met u en mij gaat, ligt deels aan het soort mensen dat een verborgen leven heeft geleid. Niét aan de winners.

Leraarschap, onderwijzen, doceren, het is een onderschat beroep. Cultuuronderwijs nog meer.

Culturele opvoeding is een noodzakelijke opvoeding tot mens. We beseffen dat te weinig.

Cultuur lijkt soms als iets aparts in de opleiding te bestaan, naast het ‘echte’, ‘wetenschappelijke’ curriculum. Ik vond het een eyeopener te horen dat de studenten in de prestigieuze Franse école polytechnique verplichte toneellessen krijgen.

We moeten af van die tweedeling: cultuur en ‘wiskunde en wetenschappen, het ernstige werk’. Het zijn geen twee vormen van kennis die elkaar bijten. Het lezen, het interpreteren, het vormen van een visie is onontbeerlijk. De gave om via de taal greep te krijgen op de wereld zonder ze plat te drukken, krijg je niet door een ‘beetje cultuur’ te geven als leuk vak.

Vanuit mijn vakgebied, geschiedenis, leren we dat we niet op alles greep krijgen; we leren wat ontglippen is. We weten dat er vele blinde vlekken zijn, dingen die we niet kunnen begrijpen, dan proberen we hypothesen op te stellen.

Veel wetenschap is cultuur. Neem de periodieke tabel van Mendelejev, dat is een kunstwerk. Het is een reidans, een narratief waarin alles met elkaar samenhangt.

Cultuur mag voor mij gerust een ‘buisvak’ zijn, net zoals alle andere vakken. Ik geloof in sterke didactiek. Het is iets wat gekend en beheerst moet worden. Het moet niet het vak zijn waarin je stiekem je huiswerk maakt voor de andere lessen.

“ Cultuur mag voor mij gerust een ‘buisvak’ zijn, net zoals alle andere vakken

In het je eigen maken van cultuur en gelijk welke andere kennis is er een balans van gezelligheid en eigengereidheid. Ik heb dat altijd gevonden. Zelf was ik nooit zo’n leerling die per se bij alles mijn Kritische Stem wilde uitbrengen. Ik dacht altijd: iemand heeft die cursus samengesteld, er zal dus wel een reden voor zijn. Niet iedereen mag bepalen wat er in de cursus staat. Je moet je een bepaalde houding eigen maken: eerst moet je je meester maken van iets en daarna doe je er iets mee. Dát is pas emancipatorisch. Het onderwijzen van zelfvertrouwen gaat samen met het onderwijzen in een echte kunde. Maar dát onderwijzen is veel werk. Het is ondankbaar werk, maar het is het meest wezenlijke wat je kan doen. Ik vind het ontzettend belangrijk om zelf les te geven.

Voor mij is het belangrijk dat studenten na hun opleiding de maatschappij instappen met een soort kompas dat hen toelaat om met vaste hand te laveren tussen allerlei opinies en opvattingen door.

Onderwijs is ook het leren luisteren naar elkaar en met veel respect leren kijken. Ik kijk met ontzag naar mijn klas en denk: deze jonge mensen

“ Mensen leren graag bij, en ze kunnen echt wel tegen nuance en complexiteit

zitten hier te luisteren, wat een privilege. Ze zijn 20, en ze zitten hier bij mij in de klas. Dat moment komt nooit terug, ze zullen nooit meer 20 zijn. Ik moet hen mijn volle aandacht geven. Maar dat mag ik dan ook van hen verwachten.

Alleen wordt het lesgeven zo geminacht en aan alle kanten afgekalfd. En ingeklemd door lagen en lagen bureaucratie. Onderwijzers worden overstelpt door papierderij. Het ergste is de papierderij. Daar word ik verschrikkelijk moedeloos van. Als je me de keuze zou geven tussen het dweilen van de hele Brusselse Koninginnegalerij of formulieren invullen, pak ik onmiddellijk die emmer met zeepsop.

Cultuur, het is een basiskunde in het onderwijs. Je gaat er niet van dood als je leert tekenen, of noten lezen, of een of twee vreemde talen beheersen. Het moet ernstig gedaan worden.

Cultuur is niet elitair. ‘Elitair’ is het meest misbruikte woord. Als je kijkt hoe het socialisme in elkaar zat: in elk Volkshuis werden theaterstukken van Ibsen gespeeld. ‘Kunst veredelt’ staat er boven de scène van de theaterzaal van de Gentse Vooruit.

En met ‘kunst’ bedoel ik ook wat dan wordt afgedaan als middlebrowcultuur. Ik beschouw mijzelf als te enen male middlebrow. Ik hou van didactiek. Meer dan vijftig jaar lang was er op de Vlaamse radio het programma ‘Opera en belcanto’ met de legendarische Etienne Vanneste. Beroemde aria’s, en soms net iets minder beroemd, een beetje uitleg, het maakte deel uit van het dagelijks leven. Ik zou het prima vinden, mocht Klara opnieuw met zo’n programma uitpakken. Of neem nu publieksgeschiedenis: Johan Op de Beeck treedt op met dirigente Ann Pareyn, ze bieden een avondvullend programma over Napoleon, de muziek is prachtig, de teksten goed gedoseerd, daar leer je iets van bij.

Als publiekshistorici doen we niet aan gladweg populariseren; we stellen onszelf eerder de vraag hoe we nieuwe wetenschappelijke verworvenheden en historische inzichten bij mensen brengt zodat ze er iets aan hebben. Mensen leren graag bij, en ze kunnen echt wel tegen nuance en complexiteit. Het middlebrowveld is te weinig bezet.

Vanuit economisch oogpunt kan je niet anders dan vaststellen dat cultuur zichzelf dubbel en dik terugbetaalt. Cultuur genereert zo’n kwart van de economische activiteit. Het helpt jongeren opgroeien, het behoedt bejaarden voor eenzaamheid. Wat zouden we zijn zonder cultuur in het sociale leven?

Cultuur kan je per definitie niet gleichschalten.

Machthebbers streven naar uniformiteit. Ze hebben een bloedhekel aan het diffuse. Ze hebben het liefst een strak plan en mensen die strak te houden zijn.

Bij het onderwijzen – zeker het onderwijzen van cultuur – geef je mensen echt iets in handen. Iets dat niemand hen nog kan afpakken, iets wat de markteconomie en de politiek overstijgt: de sterkte van het diffuse.’

Ik wens CANON Cultuurcel nog vele mooie jaren toe, en wens ons onderwijs vooral ook veel CANON Cultuurcel toe. Kunsten en literatuur blijven nodig om de hele bandbreedte van de verbeelding, de morele zin en het esthetische gevoel van jonge mensen te prikkelen.

Lars Bernaerts — Docent Nederlandse letterkunde (UGent)

Faalangst

Alsof hij bramen voor de jampot plukt,
trekt september de kinderen van de zomer.

Onder de school wordt het vuur aangelegd.
Van gloeiende mannen- en vrouwenhoofden,
in lange winters gekloofd en gedroogd,
vonken de cijfers en letters weg.

Een meetlat roert in een reuzenschedel
en voegt om het uur een pond krijtstof toe.
Gedachten die aan de rand blijven kleven
worden geduldig verwijderd, het doel

van de les in een plek in de voorraadschuur
longen en tongen, die goed doorkookt
en gezwollen te koop zullen zijn op de markt.
Juni schudt de zeef: wie erdoor valt

belandt in schuif B. Boven de hoofden
hangt aan de muur een oog
dat onderscheidt, nooit knippert of lonkt,
enkel kijkt. Een oog als een strop.

De kinderen letten goed op.

A large, ornate theater with red seats and a balcony, filled with an audience. The theater has a grand, classical architectural style with gold accents and red lighting. The audience is seated in rows, and many are looking towards the stage. The text is overlaid on the upper left portion of the image.

Cultuur is de manier waarop mensen hun werkelijkheid met behulp van voorwerpen, lichaam, taal en symbolen vorm en betekenis geven. Reflectie speelt daarbij een essentiële rol: cultuur kan ook zichzelf vorm en betekenis geven. Onderwijs in cultureel bewustzijn stelt ons in staat wat we belangrijk vinden over te dragen aan een volgende generatie.

Barend Van Heusden in *Leren en Angst* (2019), p. 31

Cultuur in CANON

VERBINDEN

Leer elkaar kennen op Cultuurkuur

Cultuur- en onderwijspartners vinden elkaar makkelijk op dit digitale platform. Misschien kan er een mooie samenwerking op maat uit groeien? Op Cultuurkuur vind je meer dan 2000 activiteiten en 1750 pagina's van organisaties die een cultuureducatief aanbod hebben!

Met welke organisatie was het fijn samenwerken? Welke activiteit is echt de moeite? Of misschien net niet? Zet zelf je review op Cultuurkuur en help andere leerkrachten kiezen uit het ruime aanbod.

Ontdek tips en praktijkvoorbeelden op Cultuurkuur

Grasduin door de inspiratiepagina vol tips en praktijkvoorbeelden. Onze medewerkers en journalisten die helemaal thuis zijn in *Cultuur in de Spiegel* bezoeken geregeld dynamoPROJECTEN en Kunstkuurprojecten. Ze maken een verslag dat andere leerkrachten en scholen kan inspireren. Ondertussen vind je er meer dan 300 praktijkvoorbeelden en kan je zoeken per thema of onderwijsniveau.

Volg de actualiteit op Cultuurkuur

De actualiteit inzake cultuuronderwijs elke maand in je mailbox ontdekken? Abonneer je op onze nieuwsbrief. Onderaan de pagina's van Cultuurkuur vind je de rubriek 'in de kijker'. Je ontdekt er de nieuwigheden waarnaar je op zoek was.

cultuurkuur.be/nieuwsbrief

Bereik je culturele bestemming met dynamoPWEW

Met je klas naar de bibliotheek? Een bezoekje aan de bioscoop voor de les Frans? Het verleden ontdekken in een museum? Met dynamoPWEW kan elke school gratis met De Lijn naar culturele bestemmingen. Maximum 30 personen per rit en volgens de bestaande dienstregeling.

cultuurkuur.be/subsidies

Haal een kunstenaar naar je klas met dynamoPROJECT

Ontvang tot 2000 euro subsidie voor jouw dynamoPROJECT: schakel een regisseur in om je te ondersteunen bij een toneelstuk. Laat je helpen door een choreograaf bij lichamelijke opvoeding. Waarom geen poëzie bij rekenen, een literaire wandeling met een auteur, een fotografe om erfgoed in beeld te brengen of een illustrator bij een project rond leesplezier? Met een dynamoPROJECT kan dat!

cultuurkuur.be/subsidies

Start een samenwerking met een academie of school dankzij Kunstkuur

Met Kunstkuur voeg je de kennis van de academie toe aan jouw leerkrachtenteam. En omgekeerd. Tijdens een driejarig traject delen een leerkracht en een dko-docent samen de klasvloer. Zo leren beide leerkrachten van elkaar. Kunstkuur voorziet de uren voor de dko-docent én extra werkingsmiddelen. Zo versterk je niet alleen het cultureel bewustzijn en de culturele expressie van je school, maar vinden jouw leerlingen ook sneller de weg naar het deeltijds kunstonderwijs.

cultuurkuur.be/kunstkuur

De experts van CANON

CANON helpt partners met haar expertise. Externe culturele partners, focusgroepen en adviesraden maar evengoed onderwijsinstellingen, pedagogische begeleidingsdiensten, onderwijsinspectie of de ontwikkelcommissie van de nieuwe eindtermen kunnen op de experts van CANON rekenen.

Ondersteuning door CANON

CANON Cultuurcel werkt samen met andere culturele en educatieve partners zoals het Poëziecentrum, Iedereen Leest, boek.be, Cera, het Departement Cultuur, Jeugd en Media en zovele anderen. Samen ondersteunen we niet alleen scholen, maar stimuleren we ook de ontwikkeling van didactisch materiaal en zetten we ondersteuningsnetwerken op waarmee we cultuureducatie samen een boost geven. We blijven steeds de verbinding zoeken tussen cultuur en onderwijs.

VERDIEPEN

CANON onderzoekt

Sinds Anne Bamford een grondige doorlichting maakte van de kansen en noden van kunst- en cultuureducatie is onderzoek heel belangrijk voor CANON. We volgen onderzoeksresultaten op de voet en initiëren of werken mee aan onderzoek op het raakvlak van cultuur en onderwijs, zoals Cultuur in de Spiegel.

CANON overlegt met het beleidsdomein Cultuur, en met Nederlandse en Europese partners. CANON stemt af met de Onderwijsinspectie, de VLOR en de koepels, maar ook met andere beleidsdomeinen, steunpunten, universiteiten en lerarenopleidingen.

Cultuur in de Spiegel

Cultuur is de manier waarop mensen hun werkelijkheid met behulp van voorwerpen, lichaam, taal en symbolen vorm en betekenis geven. Reflectie speelt daarbij een essentiële rol: cultuur kan ook zichzelf vorm en betekenis geven. Dan houdt ze ons een spiegel voor: in kunst, maar ook in de filosofie, of in de geschiedschrijving. *Cultuur in de Spiegel (CiS)* is een cultuurtheorie die uitlegt wat cultuur is, welke culturele vaardigheden mensen hebben en waarom het onderwijs die culturele vaardigheden moet ontwikkelen. CiS wil een kader aanreiken om het cultuuronderwijs in het basis- en secundair onderwijs vorm te geven. CANON Cultuurcel zet daarbij in op onderzoek en de verdere implementatie van deze theorie in de onderwijspraktijk.

cultuurindespiegel.be

Reflecteer met Cultuur in de Spiegel

Hou je eigen lessen een spiegel voor. Ontdek hoe je de vier culturele vaardigheden al bij je leerlingen prikkelt en hoe je de cultuurdragers combineert. Beantwoord een paar vragen en ontvang feedback over jouw cultuurbegrip en lesaanpak. Zo geef je het cultureel bewustzijn van je leerlingen een boost!

mijncultuurspiegel.be

Word expert met Cultuur in de Spiegel

Waar komt cultuur vandaan? Hoe verhoudt kunst zich ten opzichte van cultuur? Beschik jij al over de nodige ervaring en inzichten, maar ben je toch nog op zoek naar inhoudelijke verdieping? Dan is deze opleiding echt iets voor jou. Je leert niet alleen meer over theorie, onderzoek en beleid maar je krijgt ook input voor je eigen beroepspraktijk. Bovendien leer je mensen kennen die net als jij met hart en ziel met cultuureducatie bezig zijn. Dat maakt van de expertopleiding een lerend netwerk.

cultuurkuur.be/expertopleiding

VERRUIMEN

EVENEMENTEN

Ontdek cultuureducatie op de Dag van de Cultuureducatie

Op de Dag van de Cultuureducatie ontdek je sterke praktijkvoorbeelden die het belang, de noodzaak en de relevantie van cultuuronderwijs en cultuur- en kunsteducatie onderstrepen. Tweejaarlijks diepen we een actueel thema uit. (Een initiatief van CANON Cultuurcel en Departement cultuur)

cultuurkuur.be/dagvandecultuureducatie

Laat je inspireren op de inspiratiedag

Tijdens de inspiratiedag brengt CANON leerkrachten samen rond een boeiend en hedendaags aanbod cultuur en kunst en wat je daarmee kan doen op school.

cultuurkuur.be/inspiratiedag

Proef van cultuur op de Cultuurdagen voor studenten van lerarenopleidingen

Elk jaar bereikt CANON 2000 studenten uit de lerarenopleidingen basis- en secundair onderwijs via de Cultuurdagen. De studenten proeven van cultuur via boeiende en kwaliteitsvolle workshops, een prikkelparcours, voorstellingen, lezingen en infostands. De Cultuurdagen inspireren de studenten om hun leerlingen later ook een culturele ervaring te gunnen.

cultuurkuur.be/cultuurdagen

Win met CANON

Geregeld organiseert CANON een wedstrijd waarmee je actueel en interessant materiaal kan winnen dat je dadelijk kan inzetten in de klas. Zo brengen we nieuw materiaal onder de aandacht.

LEESPLEZIER

Nomineer de Beste Boekenjuf of boekenmeester

Wie besmet jou met zijn of haar passie voor (voor)lezen? Wie wakkert in jouw team het leesvuur aan? Nomineer jouw kandidaat die zich inzet voor leesbevordering en misschien wordt hij of zij wel verkozen tot Beste Boekenjuf/meester van het jaar. De winnaar ontvangt een boekenpakket van 100 boeken en krijgt een mooi interview in het beste Boekenjuf/meester magazine. (Een initiatief van CANON Cultuurcel en Groki)

cultuurkuur.be/boekenjuf

Word lid van het Netwerk Lezen op School

Inspiratie- en ontmoetingsdagen voor leerkrachten basisonderwijs die zich willen vastbijten in leesplezier en in het werken met boeken in en buiten de klas. We nodigen interessante sprekers uit, laten (jeugd)auteurs aan het woord, organiseren bezoeken aan inspirerende plaatsen én er is ruimte voor uitwisseling van ervaringen en praktijken door de leerkrachten zelf.

(Een initiatief van CANON Cultuurcel en Iedereen Leest)

cultuurkuur.be/lezenopschool

Bekroon poëzie met de Gouden Poëziemedaille en Poëziesterren

De Poëziesterren zijn een publieksprijs, waarbij leerlingen per graad hun favoriete gedicht kiezen. Op school ontvang je voor elke deelnemende klas de gedichten op A3-formaat en een gedetailleerde lesbrieff zodat je vlot aan de slag kan.

Een vakjury bekroont de beste Nederlandstalige kinderpoëziebundel met de Gouden Poëziemedaille. (Een initiatief van CANON Cultuurcel en Poëziecentrum)

cultuurkuur.be/kinderpoesie

Ontdek de Boekenbeurs met Boek 'n Toer

CANON laat leerlingen en leerkrachten kennismaken met auteurs, illustratoren en het aanbod van uitgeverijen en boekhandels. (Een initiatief van CANON Cultuurcel, Boek.be, Iedereen Leest en Literatuur Vlaanderen)

'Vet du Vad' is de feesttoespraak (Stockholm – 2019) die hij voor studenten van de lerarenopleiding op de Cultuurdagen hernam.

cultuurkuur.be/canoninbeeld

Bart Moeyaert (°1964) is een gerenommeerd Nederlandstalig schrijver van literatuur, poëzie en theaterstukken. In 2019 mocht hij de prestigieuze Astrid Lindgren Memorial Award ontvangen, een van de grootste internationale oevreprijzen voor jeugdliteratuur.

‘Er zijn momenteel nog zo’n vijfduizend culturen met een eigen taal op aarde. Sommige van die talen worden door amper een paar duizend mensen gesproken en zullen in de nabije toekomst wellicht uitsterven. Het lijkt alsof we niet goed beseffen waarmee we bezig zijn, want met iedere cultuur die sterft, verdwijnt een wereld.’

Peter Sloterdijk

Uit: DeMorgen, interview met Marnix Verplancke, 10 april 2018

Hoe veertien scholen cultuur aanpakken

**dynamoPROJECT en
Kunstkuur in de praktijk**

Alle dagen zetten enthousiaste leerkrachten zich in voor hun leerlingen om hen te laten proeven van cultuur. CANON Cultuurcel ondersteunt hen daarbij en af en toe mogen we getuige zijn van enkele mooie realisaties. Op de website *cultuurkuur.be* zijn ondertussen meer dan 300 praktijkvoorbeelden terug te vinden. Laat je inspireren en krijg zin om zelf aan de slag te gaan ...

De school is een belangrijke oefenplaats en niet zozeer een instrument in voorbereiding voor later. Het is de plek waar we tijd beschikbaar stellen aan nieuwe generaties om de wereld te ontmoeten en tijdens die ontmoeting ook zichzelf te ontmoeten.

Gert Biesta in *Leren en Angst* (2019), p. 61

Dit krijg je als je alledaags erfgoed en filmtechnieken een plek geeft in je les

De jongeren van de opleiding Audiovisuele Vorming van het GO! Atheneum van Anderlecht werkten samen met LECA vzw rond 'alledaags erfgoed'. Privé-beeldarchief werd de basis van eigenzinnige zelfportretten, die gepresenteerd werden in een originele expo.

'Hoe vieren jullie thuis een verjaardag?' Het lijkt een banale vraag, maar ze past perfect binnen de definitie van (immaterieel) erfgoed. Ook de jongeren van de richting Audiovisuele Vorming dachten dat je voor echt erfgoed minstens 100 jaar terug in de tijd moet gaan. Tot ze in contact kwamen met LECA, het expertisecentrum rond alledaags erfgoed!

'Het eerste bezoek van de medewerker van LECA op onze school was voor de jongeren echt een eyeopener', vertelt leerkracht Stefan Tavernier. 'Ze stonden er niet bij stil dat er iemand interesse zou hebben voor het feit dat ze hun schoenen uitdoen aan de deur of dat er in hun familie geboortekaartjes worden rondgestuurd. Door die alledaagse rituelen in klasverband te bespreken, werd al snel duidelijk dat er veel gelijkenissen waren, maar ook veel verschillen en dat elke jongere een eigen achtergrond heeft.'

Eigen Erfgoed

Op basis van de voorbeelden die LECA gaf, werd een vragenlijst opgesteld om ideeën los te maken. De opdracht was om eigen rituelen te formuleren en vervolgens beelden te zoeken die deze rituelen illustreerden – om zo te komen tot een zelfportret in de vorm van een filmpje van 2 à 3 minuten. Een medewerker van LECA ondersteunde bij het filmen en monteren. Elke leerling mocht een filmpje maken in zijn of haar eigen taal, voor de ondertiteling kwamen de taalvakken Nederlands, Engels en Frans in het vizier.

'Het familiearchief is een heel belangrijke bron van beeldmateriaal. Veel jongeren zijn samen met hun ouders in fotoalbums gaan kijken, hebben oude filmpjes bovengehaald. Door dat materiaal te digitaliseren, werd het plots weer een deel van hun leven.'

'Ik merkte dat veel jongeren een zekere gêne moesten overwinnen. Met een camera door je huis lopen, weten dat iedereen zal zien hoe je keuken er uitziet, dat is niet evident.'

'Er zijn leerlingen die één van hun ouders jaren geleden al verloren. Als ze dan een oude VHS-cassette bekijken waarop hun moeder of vader staat en waarop hun stem te horen is, dat is heftig.'

Stefan Tavernier —
leerkracht Audiovisuele Vorming

Making of

De eerste versie van de filmpjes bekeken alle studenten samen, zodat ze elkaar feedback konden geven. Ook de medewerker van LECA was aanwezig. Dat een externe partner enthousiast was over het project deed de jongeren veel deugd. 'Wat zij klein vinden, bleek in de ogen van een ander heel waardevol.'

Het idee groeide om meer te doen met de filmpjes en dus klopte Stefan aan bij CERA voor extra subsidies. De school organiseerde ter gelegenheid van de Erfgoeddag een tentoonstelling waar de filmpjes werden vertoond.

De expo werd gemodelleerd naar een huis en de ruimte werd aangekleed met spullen die de jongeren van thuis meebrachten.

Alle filmportretten werden verzameld op een DVD, aangevuld door een making of. Stefan: 'De studenten hebben technisch veel bijgeleerd: analoge film digitaliseren, montage, teksten inspreken voor de voice-over... Het was een heel leerrijk parcours.'

Ontdek de zelfportretten op
cultuurkuur.be/alledaagserfgoed

De mythe van de ring: van zelf geschreven sage naar animatiefilm

Nadat de leerlingen in de klas werkten rond Noorse mythen en sagen, verzonnen ze een eigen verhaal dat ze verwerkten tot een animatiefilm. Ze maakten onder begeleiding van professionals zelf popjes en decors, en verzorgden ook de muziek.

Vrij Instituut voor buitengewoon onderwijs De Ring heeft in zijn schoolpopulatie veel jongeren uit kansarme gezinnen, waar thuis weinig ruimte is om aan cultuur te doen. Daarom organiseert de school zelf regelmatig uitstappen naar toneel en tentoonstellingen. 'Daarnaast hebben we ook veel aandacht voor crea, waarbij we geïntegreerd tework gaan en inspelen op wat leeft in Turnhout. Daarom dienen we elk jaar een dynamoPROJECT in', zegt leerkracht Ines De Roover. 'Dit jaar heette ons project *De mythe van de ring*.'

Het idee voor het project ontstond vanuit de wens bij de leerkrachten om een mediaproject op poten te zetten; een animatiefilm. 'We kozen eerst een thema dat we in de gewone leervakken konden inleiden: Noorwegen en zijn mythes en sagen. Daarna kregen de leerlingen dramaworkshops om op basis van zo'n mythe een verhaal te schrijven rond 'De Ring'. Vervolgens maakten ze daar popjes en een decor bij en werd alles gefilmd. Op het einde hebben we geluid bij de beelden gezet.'

'Het resultaat toonden we op het oudercontact aan de ouders. Stemmen inspreken kwam er niet van, door tijdsgebrek en een te krap budget. Dat is voor volgend jaar'

Leerrijke en leuke ervaring

'Bij elke stap werden we ondersteund door externe partners met veel ervaring,' legt Ines uit. 'Via Kunst In Zicht kwamen we in contact met de juiste professionals. Voor de leerlingen was het een meerwaarde om met nieuwe mensen te werken.'

'Het was voor de leerlingen leuk om op een creatieve manier een eigen film te maken,' besluit Ines. 'Doordat er meerdere klassen meewerkten, werd het project ook door een groot deel van de school gedragen. Leerlingen vroegen aan elkaar waar zij mee betrokken waren, wat zij gemaakt hebben... Om dan vervolgens met professioneel materiaal te filmen, dat was voor hen heel spannend.'

Tips van juf Ines

- Integreer je thema in je lessen. Wij hebben uitgebreid gewerkt rond Noorse mythen. Daar hebben we de vruchten van geplukt tijdens het project.
- Laat je begeleiden door experts. Volg de drama-workshop en maak je verhaal.

Ontdek meer foto's op cultuurkuur.be/dering

De puntjes op de walvis

Een leerling zet stipjes. Oneindig veel stipjes. Visual artist Wietse Hindryckx helpt haar, want de hele rug van de speelse walvis moet vol. De kolos maakt deel uit van een meterslange muurschildering in de gangen van het Ensorinstituut. Thema? De onderwaterwereld. De zeedieren en bijhorende patronen hebben de 12 leerlingen van 3 Graphic Design samen met de 6 leerlingen van De Branding zelf ontworpen.

Siets Bloemen is leerkracht manuele technieken. In haar praktijklessen zitten de leerlingen van het Ensorinstituut samen met die van De Branding, een school voor jongeren met een autismespectrumstoornis (OV4 type 9). Ilse, leerkracht van De Branding, is haar co-teacher en zorgt voor ondersteuning.

Dat ze voor een muurschildering kozen is niet toevallig. Het Ensorinstituut is betrokken bij The Crystal Ship, het streetart-project van de stad Oostende. 'Dit dynamoPROJECT sluit daarbij aan. Tijdens een wandeling ontdekte ik het werk van kunstenaar Wietse Hindryckx. Het is heel toegankelijk van stijl. Ik mailde hem met ons projectidee en kreeg dadelijk een aantal voorstellen.'

Basquiat, Banksy en Wietseart

Voor dit project kwam Wietse drie weken na elkaar, een hele of halve dag op school. 'Hij legde uit wat streetart is, waar het vandaan komt, welke boodschap de artiesten willen uitdragen. Hij leerde de leerlingen de wereld van Banksy en Basquiat kennen. Ze kennen nu het verschil tussen een tag en een piece.'

'Inspiratie vindt hij in geschiedenis, dieren en reizen. Hij werkt niet met spuitbussen, maar schildert met penseel en verf. Patronen zijn z'n handelsmerk. Hij deed er jaren over om een eigen stijl te ontwikkelen. Het is goed dat de leerlingen horen dat zoiets niet uit de lucht komt vallen.'

'Wietse bracht drie schetsen van dieren mee. Hij toonde op het bord hoe hij die tekeningen opbouwt. Nadien bedachten de leerlingen zelf dieren en patronen om de tekening op te vullen. Hij leerde hen er diversiteit en een mooi lijnenspel in te brengen.'

Van de eerste keer goed

De volgende week zette hij in een wip een grote octopus en vis op de muur. Nadien waren de ontwerpen van de leerlingen aan de beurt. Die moesten ze meteen met een verfborstel op de muur schetsen. De grote schaal en de niet-alledaagse ondergrond maakte dat bijzonder. De contouren

werden opgevuld met patronen. Wietse voegde een blauwe waterlijn toe die het geheel bindt. Verder beperkte hij het aantal kleuren: zwart, blauw en oker.

Een andere kijk in je klas binnenhalen

Siets heeft zelf al veel ervaring. Wat voegde Wietse daar nog aan toe? 'Hij heeft de vakkennis voor zulke grote werken. Bovendien is het leuk om een andere kijk in de klas binnen te halen. Ik leerde van hem dat het ontwerpproces niet te lang moet duren. Hij ging al snel over van ontwerp naar de muur. Direct met penseel en verf dan nog. Wietse gaf de leerlingen zelfvertrouwen, moedigde hen aan en stelde mij gerust dat een fout lijntje in het geheel niet zou opvallen. En effectief, het kwam goed. Heel goed zelfs.'

Lees het volledige project en meer tips van Siets op cultuurkuur.be/walvis

Leesplezier en drama: prentenboek 'Diepzeedokter Diederik' wordt musical

Voor de schoolmusical *Diepzeedokter Diederik* bewerkte Vrije Basisschool Sint-Pieterscollege (Jette) het gelijknamige prentenboek van Leo Timmers. Twee dynamoPROJECTEN kwamen hierin samen: één draaide rond muziek, één rond theater.

Het idee om *Diepzeedokter Diederik* tot musical te bewerken kwam van Katrien De Muynck (theater- en muziekcompagnie Rizotto). Haar kinderen lopen school in het Sint-Pieterscollege. 'Ik bladerde door het boek en spontaan popte de melodie van het themalied op.'

De school besloot daarop een heuse musical te maken met de leerlingen van de tweede en de derde graad. 'Meester Wesley heeft het scenario geschreven', vertelt directeur Veronique Vanhercke.

Elk zijn talent

Om elke leerling een geschikte rol te kunnen geven organiseerde de school verschillende workshops, zodat iedereen van alle disciplines kon proeven. 'Op het eind daarvan mochten we een top 3 opgeven', vertelt Rayane. 'Al van kleins af droom ik ervan om zanger, danser of acteur te worden, dus ik was direct enthousiast. Uiteindelijk mocht ik Harry de Haai spelen.'

'Leerkrachten konden volgens hun talenten beslissen om een werkgroep te trekken. Wie zich creatief minder sterk voelde, assisteerde een collega.'

Veronique Vanhercke — directeur

Katrien leidde de repetities met het koor. Het theaterluik en de algemene regie nam regisseur Barbara Honnay voor haar rekening. 'De samenwerking met Katrien en Barbara was een geschenk',

zegt juf Sara. 'Alles gebeurde op maat van de leerlingen.' Dankzij Katrien kregen de leerlingen notenbalk per notenbalk de complexe partituur onder de knie. Hetzelfde met de acteurs. Je merkte dat de leerkrachten tegen het eind van de repetities Barbara's technieken zelf begonnen toe te passen.'

'Niet enkel artistiek, ook organisatorisch was het een hele denkoefening', vindt Sara. 'Maar het geeft veel voldoening om de leerlingen nu zo te zien blinken op dat podium. Mijn collega's en ik hebben er ook veel uit geleerd.'

Nerveus, maar blij

Na de eerste opvoering reageerde het publiek dolenthousiast. Rayane: 'We hebben hard en lang gewerkt, maar we hebben ook véél geleerd. Sommigen van ons praten als een TGV. We leerden trager en luider te spreken én duidelijk te articuleren. We weten nu ook', glundert hij, 'dat als je genoeg repeteert en volhoudt, dan komt zo'n project helemaal goed.'

Tips van directeur Veronique

- Neem genoeg tijd voor een serieuze voorbereiding. We hebben tijd gewonnen door een strakke planning.
- Zorg dat niet alles 'buiten de uren' moet. Besteed tijd aan het project tijdens (geplande) personeelsvergaderingen.
- Maak gebruik van externe expertise. Zonder Katrien (muziek) en Barbara (toneel) was het ons niet gelukt.
- Vertrek vanuit je eigen kracht. Wij werken vaak met prentenboeken. Het was voor ons dus logisch om de musical te baseren op een prentenboek.
- Gebruik je eigen netwerk. De componist is een moeder van een leerling en alle orkestleden zijn ouders. Het verhoogt de betrokkenheid.

Ontdek *Diepzeedokter Diederik* op cultuurkuur.be/diepzeedokter

Theater inzetten om Nederlands te leren

Wie ben je? Waar kom je vandaan? Wat mis je? Waar droom je van? Stefan Perceval van HET GEVOLG stelde de 29 leerlingen van de onthaalklas voor anderstalige nieuwkomers (OKAN) van PISO Tienen een hoop vragen. Met hun antwoorden en lichaamstaal boetseerde hij een pakkende theatervoorstelling waarin de leerlingen schitterden.

‘Het is de vijfde keer dat we theater maken,’ zegt Silke Dumont, leerkracht Nederlands van het PISO. ‘We geloven sterk in theater om Nederlands te leren en te integreren. Het project heeft een positief effect op de leerlingen, op de leerkrachten en op het team.’ Elk jaar werken ze met een andere regisseur. Na een tip van CANON Cultuurcel kwamen ze voor deze editie uit bij Stefan Perceval.

Hordes en knoppen

‘Onze leerlingen zijn tussen 12 en 18 jaar oud en wonen nog niet lang in België. Het leeftijdsverschil en de culturele diversiteit maken het soms moeilijk om samen op een podium te staan.’

Het komt allemaal van hen

Perceval en zijn theatergezelschap HETGEVOLG hebben een groot hart voor mensen die buiten de plooiën van onze maatschappij vallen. ‘Ik stelde veel vragen aan de jongeren en prikkelde hun fantasie’, vertelt Stefan. ‘Met hun antwoorden en beelden boetseerden we deze voorstelling. Ik ben maar de coach, die er licht en geluid bij brengt en hen motiveert om in hun eigen verhaal te geloven.’

‘Ook in hen schuilt er een Beyoncé of Harry Potter’

Silke Dumont — leerkracht Nederlands

‘De voorstelling gaat over ontheemd zijn, op de vlucht zijn en dromen. Ze missen het dansen met hun oma, de geluiden van hun land, de warmte van hun hond. Maar ze vinden ook een nieuwe adem en voelen dat er ook in hen een stukje Beyoncé of Harry Potter schuilt.’

Trots op zichzelf en op de groep

Vijf maanden lang kwam Stefan elke week een uurtje naar school. ‘Van Stefan leerden we vooral dat een theatervoorstelling niet altijd ‘perfect’ of ‘juist’ of ‘net hetzelfde’ moet zijn,’ vertelt Silke.

‘Het project heeft zijn doelen ruimschoots bereikt: we creëerden spreekansen voor onze

leerlingen en ze leerden op een ongedwongen manier woordenschat gebruiken in levensechte situaties. Tegelijk zetten we in op spreekdurf en het project leerde hen hoe ze zichzelf kunnen uitdrukken in het Nederlands en voor hun mening kunnen uitkomen.

Na afloop is de groep helemaal anders: er is een gemoedelijke sfeer, ze zijn meer zelfzeker en iedereen is trots op de groep en op zichzelf.’ Dat beamen de acteurs volmondig: ‘Nu zijn we echt als broers en zussen.’

Tips van Silke

- Vertrouw op je externe partner en pieker niet te snel of het al dan niet ‘allemaal in orde zal komen’. Ga mee in het verhaal van je partner en sta open voor iets nieuws!
- Een sterk team en een goede communicatie zijn belangrijk. Iedereen moet echt wel achter het project staan, want het levert je soms extra werkuren op, zeker wanneer de voorstelling nadert.

Ontdek meer tips van Silke en de videoreportage op cultuurkuur.be/okantheater

Kleuterdans, ver weg van Plop

'Dans was voor mij volledig vreemd', zegt turnleerkracht Reinoud Fierens van de Vrije Basisschool Voorzienigheid in Anderlecht. 'Zien hoe Jessy van MUS-E Belgium het aanpakt, geeft me het vertrouwen om het voortaan ook zelf te kunnen.'

De kleuters van Reinoud dansen en bewegen graag. Reinoud voelde dat hij expertise miste. Die vond hij bij de creatieve aanpak van Jessy Driessens van MUSE-Belgium. Wat leert ze kleuters tijdens een artistiek traject? En wat pikt Reinoud van haar op?

Muziek af? Freeze!

Dans en beweging, aangevuld met muzikale expressie. Dat staat er op het menu. Jessy bracht vandaag muziek van Vivaldi's Vier Seizoenen mee. Jessy: 'De seizoenen uitbeelden is voor deze kinderen nog te vroeg. De wind of een boom worden, dat lukt. Ik leerde hen ook signalen opvangen zoals beginnen bewegen als de muziek start en freeze als de muziek stopt.'

In de turnzaal dansen de kleuters. Als een boom die takken krijgt. Als een blad in de wind. 'Ik kijk naar hun bewegingsmotoriek, naar hun fantasie. Ik heb geen vastomlijnde bewegingen in mijn hoofd, maar vertrek van wat ik bij hen zie.'

Niemand imiteren

Jessy doet zelden iets voor: 'Dan imiteren kinderen me en zit er niets meer van hun authenticiteit in de beweging. Frappant is dat veel jongetjes hierin mee zijn. Het is belangrijk om hen op deze jonge leeftijd in te prenten dat dans mag, het is oké om je vrij te bewegen.'

Meer fantasie, vrijer bewegen

Reinoud: 'Ik zie hen evolueren. Hun bewegingspatronen en hun fantasie vergroten.' Niet alles lukt in elke sessie. Jessy: 'Verbale instructies zijn moeilijk. Als iets niet werkt, dan laat ik het ook. Een blij kind dat aan het lachen en dansen is, is dan belangrijker.'

Ook de leerkracht doet mee

Dat Reinoud zelf ook deelneemt aan de sessies, betekent een grote plus. Jessy: 'Een leerkracht die zelf nieuwsgierig is, creëert voor mij een ideale werksfeer. Het is belangrijk dat je dezelfde ervaring als je leerlingen hebt, en niet louter van aan de kant blijft observeren.' Reinoud knikt: 'Door het zelf te doen voelen de kinderen mijn aanwezigheid en betrokkenheid en dat stimuleert hen. Ook al dans ik niet altijd mee omdat ik wat gêne heb.'

Woordenschat oefenen

Wat heeft Reinoud van Jessy geleerd? 'De opbouw van de lessen en de manier waarop Jessy de kinderen stimuleert. Deze, vaak anderstalige, kleuters kennen nog heel weinig woorden, merkte ik weer. Gestrekte benen? Dat begrijpen ze niet. Lange benen maken wel. Dansen is een heel goede manier om op een creatieve manier aan woordenschat te werken.'

'Ik vertrek nu vanuit het kind zelf. Ik kan Kabouter Plop opzetten en draaien en keren. Maar dat heb ik afgezworen. Deze kleuters hebben zelf zo veel potentieel, veel meer dan we dikwijls beseffen.'

Tips van turnleerkracht Reinoud Fierens

- Ga op zoek naar een kunstenaar van wie je iets bij kan leren.
- Kijk hoe hij of zij het doet en steel de ideeën, de opbouw, de aanpak.
- Doe zelf mee, zo voel je een connectie met de kinderen.

Ontdek meer foto's op cultuurkuur.be/kleuterdans

Buso-leerlingen maken een eigen luisterverhaal

Eigen verhalen schrijven en ze vervolgens in een heuse opnamestudio inlezen én monteren, mét geluidseffecten en achtergrondmuziek. Cool, toch? De derdejaarsleerlingen van het Buso Sint-Jan Berchmansinstituut in Puurs deden het. 'Het is hen wonderbaarlijk goed gelukt', zegt fiere leerkracht Crea Johan Temmerman.

'We hebben samengewerkt met Barbara Van den Eynde van Creatief Schrijven', zegt Johan. 'Ze had allerlei prenten bij zich van kunstwerken uit het MAS. De leerlingen mochten er eentje uitkiezen dat hen aansprak.' Barbara begeleidde het schrijven. Wat zie je? Waar doet het je aan denken? Wat denk je dat er gebeurt? Voel of ruik je er iets bij?

'We wilden dit jaar graag rond taal werken.

Voor onze leerlingen is dat niet evident: Sommigen komen uit taalarme milieus of lezen helemaal niet zo vlot. Zelf een verhaal schrijven en voorlezen voor een opname is een enorme drempel. Toch waren de meeste leerlingen meteen enthousiast.'

'Barbara las de eerste versies van de verhalen en schreef er vooral vragen bij. Hoe zien de kabouter eruit? Wat zeggen ze tegen elkaar? Waarom zijn ze zulke goede vrienden? Wat gebeurt er dan? Uiteindelijk bereikten alle leerlingen een afgewerkt verhaal. De resultaten zijn heel uiteenlopende verhalen.'

Inlezen in een heuse opnamestudio

Daarna heeft kunstenaar Fernand Buyls van Op(Slag en Tijd) zijn mobiele opnamestudio in de school geïnstalleerd. De leerlingen kregen eerst een introductie in de wondere wereld van het geluid en de geluidsmontage. 'Ze vonden het fascinerend om het opgenomen geluid echt op een scherm te kunnen zien en te ontdekken hoe je geluidsfragmenten kunt knippen en plakken', vertelt Johan. 'Daarna mochten ze hun eigen verhalen in de studio opnemen.'

'Sta zo dicht mogelijk bij de microfoon als je spreekt, maar ook iemand die in de verste hoek van het lokaal staat moet je verhaal duidelijk kunnen horen', adviseert Fernand Buyls.

Blijven bestaan

'We hebben hier op school al een kleine reeks dynamoPROJECTEN gedaan', legt Johan uit. 'Ik houd vooral van projecten die kunnen blijven bestaan, achteraf.'

Zonder de dynamosubsidie zouden we dit niet kunnen doen in onze school. We hebben leerlingen

voor wie een kost van 5 euro met een afbetalingsplan gepaard moet gaan. Als we een project kunnen doen, dan staan ze ook eens in de kijker en krijgen ze applaus. Hun eigenwaarde opkrikken is volgens mij één van de belangrijkste taken die we op onze school hebben', vindt Johan.

'Leerlingen leren zo ook samenwerken en naar elkaar luisteren', vervolgt Johan. Ter voorbereiding van de opnames hebben we hen de teksten laten voorlezen aan elkaar: wat hadden ze minder goed verstaan, waar vonden ze dat hun klasgenoot een extra pauze moest inlassen?'

'Als alle verhalen opgenomen en gemonteerd zijn, branden we ze op cd', legt Johan uit. 'We maken er ook een boek bij. Elke leerling krijgt een exemplaar. We zullen de boeken-met-cd ook aan de basisafdelingen van onze scholengroep aanbieden. Ze kunnen er vast iets mee doen in de klas.'

Het volledige verhaal en meer tips van Johan lees je op cultuurkuur.be/luisterverhaal

Als de Kunstacademie met de lagere school radio maakt

In Poperinge en omstreken maken vier lagere schoolklassen live radio. Wekenlang oefenen ze zich in spontaneïteit, leven ze zich creatief uit en knutselen ze een radiostudio in elkaar, in samenwerking met de Kunstacademie. Het eindresultaat? Vier online te beluisteren radio-uitzendingen die live werden gestreamd.

Live radio op de markt

De bezielers zijn drie leerkrachten van de Kunstacademie. Zij gingen vanuit hun specialisatie (woord, beeld en digitale media) aan de slag met vier klassen van lagere scholen in de regio. Elke klas legde gedurende zeven sessies een apart traject af. Het eindresultaat waren vier voormiddagen radio, vanop de markt.

Drie maal creatief

‘Het proces was minstens even belangrijk als de live-uitzendingen,’ zegt Pieter Verfaillie, leerkracht Digitale Media. Hij liet de leerlingen kennismaken met de apparatuur, zorgde voor de opnames en monteerde jingles en reclamespotjes. Pieter Meuleman, leerkracht Woord concentreerde zich op spreek-oefeningen en de inhoudelijke voorbereiding en de leerkracht Beeld bedacht en decoreerde de radiostudio met de leerlingen.

De klasleerkrachten volgden de sessies mee als actieve toeschouwers en deden zo ideeën op om achteraf zelf in de klas aan de slag te gaan.

Spontaan spreken met onbekenden

‘Radio maken was een wekenlange oefening in spontaan leren spreken en durven gek doen,’ zegt Pieter Meuleman. ‘We begonnen telkens met een fysieke opwarming, waarmee we de schroom wilden wegnemen, dan werkten we via enkele improvisatie-oefeningen op de spontaneïteit.’

De interactie met de lokale bevolking was een belangrijke volgende stap. ‘Spreken met onbekenden vormt voor veel leerlingen een drempel. Daarom lieten we de leerlingen tijdens het traject al telefoneren met onbekenden. Veel leerlingen moesten hiervoor uit hun comfortzone stappen.’

‘Na de workshops zijn hun expressieve vaardigheden duidelijk verbeterd. Het live-element tilde sommige leerlingen echt naar een hoger niveau.’

Pieter Verfaillie — leerkracht Digitale Media

Visueel en multimediaal

En wat met de radiostudio? De leerkracht beeld gaf de leerlingen de opdracht om antennes te maken. De afwezigheid van een concreet voorbeeld, zorgde ervoor dat de leerlingen vanuit hun fantasie gingen werken.

Het technische luik nam de leerkracht Digitale Media op zich. Hij liet de leerlingen oefenen met de micro, leerde hen wanneer je de muziek moet faden en zorgde voor opnames die heel nauwkeurig werden geanalyseerd.

Inspraak van leerlingen

‘Alle ideeën komen van de leerlingen. Toen enkele leerlingen een absurd programma van 20 minuten wilden maken over tomaten, vond ik dat oneindig veel boeiender dan een klassiek format als het nieuws.’

Helemaal live

Met ‘De maat van de tomaat’, een radioprogramma over tomaten, gingen de leerlingen ‘on air’. Ze zonden live uit vanuit de kleurrijke radiostudio. Muziek, een moppenrubriek, een vertelmoment voor kleuters, een dankjewel-programma en reclamespotjes wisselden elkaar af. Niet alleen het aanwezige publiek luistert mee. Je kon de radio-uitzending ook online beluisteren. Net echt, dus!

Beluister de radiofragmenten en ontdek meer tips van Pieter op cultuurkuur.be/radiocopain

Schimmelschoenen: een wetenschapsopera gemaakt door kinderen

Onder begeleiding van Jeugdtheaterhuis Larf! maakte methodeschool De Buurt (Gent) met het eerste tot derde leerjaar in drie weken tijd een wetenschapsopera met de WASO-methodiek. Experimenteren stond centraal en dat kwam de zelfgeschreven opera alleen maar ten goede.

Drie jaar geleden experimenteerde De Buurt voor het eerst met de WASO-methodiek (Write A Science Opera). 'Het was een super tof project, maar we konden nog serieus groeien op dramaturgisch vlak', zegt leerkracht Dieter Vanfleteren. 'Door de ondersteuning van dynamoPROJECT konden we Larf! professioneel inschakelen.'

Wetenschap op kindermaat

De leerkrachten en directie overlegden met de ouders om een boeiend wetenschappelijk onderwerp te vinden. Zo kwamen ze in contact met de Schimmelschoenen in de hogeschool KASK. Ook liep er een tentoonstelling rond mycelium, zwamvlokken, in De wereld van Kina.

'Het thema 'schimmels' maakt wetenschap op heel jonge leeftijd begrijpelijk', zegt Dieter. 'Kinderen leren de paddenstoel kennen in de kleuterklas.'

Inspireren en waarnemen

Tijdens de eerste projectweek stonden inspireren en waarnemen centraal. De leerkrachten organiseerden muzische ateliers rond paddenstoelen. Bij de rondleiding in Opera Vlaanderen zagen ze een professionele zangeres en een balletdanseres aan het werk. Voor het wetenschappelijk verhaal deed de school beroep op Ekoli vzw. 'Een wetenschapper kwam mycelium kweken met de leerlingen', zegt Dieter. 'Het gaf hen een heel goed beeld van hoe een labo werkt.' Door het bezoek aan het laboratorium van Maria Boto in KASK kwamen

kunst en wetenschap bij elkaar. In De wereld van Kina konden de leerlingen effectief de uit schimmel gemaakte schoenen zien staan.

Experimenteren en creëren

'Aanvankelijk was er veel wetenschappelijke input, maar nadien kwam de focus puur op het muzische te liggen,' vertelt Dieter. 'Daarbij begeleidde Larf! de leerlingen. De eerste dagen was er helemaal geen druk om te presteren, enkel ruimte om te experimenteren.'

'Vaak leggen we de focus op het eindproduct, maar we hebben nu geleerd dat het belangrijker is om meer tijd te spenderen aan experimenteren'

Dieter Vanfleteren — leerkracht

Pas anderhalve week voor de opvoering begonnen de leerlingen aan hun eigen opera. De teksten, muziek en decors maakten ze helemaal zelf. De derde projectweek leerden ze werken in de 'blackbox'.

Op het einde van de derde week toonden de leerlingen hun wetenschapsopera van twintig minuten aan (groot)ouders en partners. 'Het was super leuk om toneel te spelen,' zegt Bo (8). 'Ik mocht de opperpaddenstoel zijn! Ik leerde veel over hoe ik luider en beter kan spreken op een podium, echt heel tof.'

De kracht van projectwerk

Door op drie weken tijd een wetenschapsopera te maken en uit te voeren zijn er heel wat muzische doelen bereikt. Daarnaast versterkten de leerlingen hun taal én ze moesten rekenen bij het bouwen van decors.

'Sommige leerlingen zijn echt boven zichzelf uitgestegen. Hoe de leerlingen op een speelse manier getraind werden om hun ideeën los te laten of in te pikken op die van een ander. Dat nemen we mee naar de lessen.'

Bekijk een stukje van de opera en lees de tips van Dieter op cultuurkuur.be/wetenschapsopera

Zware jongens worden creatieve rebellen

Leerlingen uit het technisch en beroepsonderwijs leren een vak. Ze worden opgeleid om heel goed te worden in een bepaald ambacht: metaalbewerking, textiel, houtbewerking ... Maar wat als een kunstenaar langskomt in de les?

Dan krijg je Vakrebellens. De vakrebellens zijn leerlingen 4 BSO: hout, basismechanica en elektrische installaties van het Vrij Technisch Instituut Tiel. Ze experimenteren, verkennen grenzen en maken kunst samen met internationaal befaamd kunstenaar Nick Ervinck. Samen verkennen ze in vier werkdagen de mogelijkheden van architectuur, sculptuur, design, nieuwe media en 3D-printen. Tussen de contactmomenten werkten ze verder in de klas onder begeleiding van hun eigen vakleerkrachten.

Werkdag 1 – In het atelier

‘Bij aanvang van het dynamoPROJECT gingen we op bezoek bij Nick Ervinck,’ vertelt Dieter Soetaert, leerkracht houtbewerking. Nick vertelde hoe hij zijn loopbaan als kunstenaar begon en gaf duiding over hoe hij zijn kunstwerken realiseert.

Werkdag 2 – In de vaklokalen

‘De leerlingen gingen aan de slag met piepschuim, stokjes, isolatieschuim, karton, latten ... en maakten in kleine groepjes ruimtelijk werk’, licht kunstenaar Nick toe. ‘We gingen op zoek naar een interessante constructie, maar ook naar een ontwerp dat vanuit de studenten zelf kwam.’

Erwin Soenens, leerkracht metaalbewerking verduidelijkt: ‘Eens klaar, bespraken de leerlingen hun objecten. Er werd nagedacht of deze uitvoerbaar waren in hout of metaal. Op welke manier, met welke machines én op welke schaal zou dit best gebeuren? geen evidente oefening, maar wel erg interessant. Leerlingen kregen een andere kijk op sterkteleer.’

‘Bso-leerlingen leren veel te weinig creatief denken’

Peter Penninck — leerkracht elektriciteit

Werkdag 3 – Vind jij dit goeie kunst?

Noch voor de leerlingen, noch voor de leerkrachten was rond kunst werken evident. Daarom laste Nick een spoedcursus kunstinitiatie in. Hij toonde een aantal voorbeelden die leerrijk zijn om bij stil te staan en die reacties losmaken. Kunst kan heel stoer zijn, maar ook technisch, innovatief en poëtisch.

Op dag drie werden de gemaakte maquettes uitvergroot in hout en metaal en deden de leerlingen vormoefeningen met metalen voorwerpen. ‘Wat als we een vorm op zijn kop zouden zetten?’

Werkdag 4 – Legoblokken

In de vierde workshop kregen de leerlingen als opdracht: bouw een vorm met spanning op, met een niet voor de hand liggende vorm. En: pas je vorm aan zodat er maximum twee horizontale lijnen inzitten. Na veel gezwoeg kwam een waardevol kunstwerk tot stand.

Out-of-the-box denken

‘Onze bso-leerlingen leren niet meer voldoende om creatief na te denken’, vertelt Peter Penninck, leerkracht elektriciteit. ‘Met de hulp van een kunstenaar kregen ze de kans om na te denken over beeldende kunst en hun fantasie de vrije loop te laten. En dat heeft zijn effect. Als we verlichtingsmateriaal plaatsen zeggen ze nu soms: ‘Zouden we dat niet beter op een andere plaats hangen, want dat is mooier.’ Ze beginnen meer out-of-the-box te denken. Dat heeft ongetwijfeld een invloed op de projecten waar ze in hun toekomstige job aan zullen meewerken.’

Ontdek de videoreportage op cultuurkuur.be/vakrebellens

Via film fileren we ons eigen cité-taaltje

Hoe confronteer je leerlingen op een leuke manier met hun typisch taaltje? Door hen er zelf filmpjes over te laten maken. Abdul stelt de vragen, Mirko zal antwoorden en Carlo probeert het beeld goed te kaderen. De mannen van 4 Metaal oefenen hun interviewtechnieken. Ze willen ook graag weten wat de camera kost. 'Met statief en al? zo'n 8000 euro,' zegt Tom van Villa Basta. En hij stopt het apparaat meteen in handen van de jongens.

Tom begeleidt het videoproject in de eerste en tweede graad van het Technisch Instituut Sint-Lodewijk in Genk. De filmpjes en interviews zijn bedoeld voor de schoolwebsite en vragen aandacht voor de taal op school.

Taal maakt sterker

Monique Gielissen, leerkracht Nederlands en lid van het kunstteam op school, geeft meer uitleg: 'Onze school wordt geconfronteerd met taalar-moede en taalachterstand.' Hun Genks cité-taaltje spreken ze niet meer alleen in de vrienden-groep. Ook tegen leerkrachten gebruiken ze hetzelfde register. Bovendien zit er steeds vaker iets agressiefs in. Maar taal is toekomst. Het maakt je sterker. Daarom willen we hen op een creatieve en humoristische manier confronteren met hun eigen taalgebruik.'

'Zet worstenbroodje'

Villa Basta brainstormde mee over de aanpak. Voor de eerste graad stelde Tom korte, grappige filmpjes rond taalkwesties voor. Tom: 'Als die mannen in de cafetaria een worstenbroodje vragen, dan zeggen ze 'Zet worstenbroodje'. Een groep heeft dat heel letterlijk verfilmd en het lekkers op een bord gezet tot het rechtop bleef balanceren.'

Geen Achterklap-onderwerpen

Voor de tweede graad heeft Tom interviewtechnieken in petto. Medeleerlingen en leerkrachten krijgen vragen over school en maatschappij voorgeschoteld. Eerst brainstormen ze in twee groepen over mogelijke onderwerpen. 'Geen interviews over seks of Erdogan, goed?' stelt Tom grenzen. 'En we doen ook geen dingen die Achterklap al gedaan heeft.' Die Vlaamse YouTuber kennen ze allemaal. Wat zou je anders doen als je leven opnieuw zou mogen beginnen? Wat zou je aan de kledingvoorschriften hier op school willen veranderen? Daar zullen hun filmpjes over gaan.

Geboren talenten

Ze oefenen met camera en microfoon, reflecteren op wat goed ging en wat beter kon. Tom leert hen doorvragen, maar niet met ja-nee-vragen. Een tweede ploeg neemt over en leert de micro in te pluggen, neutraal en geïnteresseerd te luisteren. Als de 'geboren talenten van 4 Metaal' (dixit Tom) hun intro hebben ingeblikt, gaan ze op pad voor hun interviews. Zichzelf beleefd introduceren en het doel uitleggen is een deel van de opdracht.

De impact van film

Tom monteert alle filmpjes. Ze zullen op Smart-school te zien zijn. 'We organiseren ook nog een toonmoment waarbij leerkrachten en leerlingen het eindresultaat kunnen bewonderen, bespreken en evalueren. Die evaluatie zal weer de aanzet zijn voor een volgend project. Door leerlingen zelf preventieve en sensibiliserende acties te laten opzetten hopen we impact en invloed te hebben op hun taalattitude en taalvaardigheid, via een medium dat nauw aansluit bij hun leefwereld.'

Het volledige verhaal en tips van Monique lees je op cultuurkuur.be/citetaal

Zo pak je de lessen wereldoriëntatie creatief aan met fotografie

De leerkrachten van het derde leerjaar van Basisschool Prinsenhof zochten naar een creatieve manier om de geschiedenis van Grimbergen te ontdekken. Hun leerlingen kregen opdrachten om zowel fotografie als hun stad te ontdekken. Met een camera en objecten in de aanslag leerden ze om zich heen kijken. Het resultaat werd een mini-fotostrip die 'Grimbergen vroeger, nu en in de toekomst' in beeld bracht.

'Naar aanleiding van onze nieuwe wereldoriëntatiemethode wilden we in het derde leerjaar een dynamoPROJECT uitwerken rond fotografie,' vertelt juf Nele Bommerez. 'In de handleiding zaten lessen over de onderdelen van een digitale fotocamera, hoe je mooie foto's kan maken en bewerken. Het leek ons dus leuk om samen met de leerlingen aan de slag te gaan met echte fototoestellen.'

Op school is er slechts één fototoestel aanwezig. De computers zijn verouderd en kleurenprinters hebben we niet. Daarom gingen we op zoek naar iemand die ons kon helpen met expertise en materiaal en die daarvoor naar onze school kon komen. Zo zijn we terechtgekomen bij fotografe Evy Raes.'

Fototoestellen en erfgoed

'Eerst zijn we rond de tafel gaan brainstormen. We kozen voor het thema 'Huizen in de straat' en zouden focussen op het nemen van de foto's. Ook de lessen muzische vorming werden geïntegreerd in het project.'

Evy ging inspirerend aan de slag. Tijdens contactmomenten kregen de leerlingen opdrachten om zowel fotografie als hun stad te ontdekken. Met camera en objecten in de aanslag leerden ze om zich heen kijken. Door het plaatsen van een oude foto in de hedendaagse setting ontdekten ze hoe de schoolomgeving veranderd was.

Om bewuster met fotografie te leren communiceren kregen ze de opdracht om een mini-strip uit te denken en te fotograferen. Het resultaat waren verschillende fotostrips die het thema 'Grimbergen vroeger, nu en in de toekomst' verbeelden.'

Kunst is meer dan beeldhouwwerken en schilderijen

'Veel leerlingen stonden er niet bij stil dat fotografie ook een kunstvorm is. Bij kunst denken ze meestal meteen aan beeldhouwwerken en schilderijen. Leerlingen die interesse hadden in techniek werden tijdens de workshop geboeid door de werking van een fotocamera en het bewerken van foto's. Andere leerlingen werden uitgedaagd door de creatieve kant van fotografie.'

Onze leerlingen leerden hoe ze 'goede' foto's kunnen maken en wat kadreren is. Die vaardigheden zullen ze op school, maar ook zeker thuis nog kunnen gebruiken. Ze leerden ook anders naar de werkelijkheid kijken: wat je op een foto ziet, is niet altijd de werkelijkheid. Een waardevol inzicht.'

Ook aan de leerkrachten werd gedacht

'Hoewel Evy's aandacht en tijd vooral naar de leerlingen uitging, zorgde Evy ook voor ons leerkrachtenteam. Evy gaf ons via de werkmomenten met de leerlingen een introductie in haar methodiek. We willen de volgende schooljaren telkens een project rond fotografie doen met de leerlingen van het derde leerjaar. Die kunnen we nu meer zelf begeleiden om de kostprijs te beperken.'

Ontdek meer foto's op cultuurkuur.be/flits

Voel, ruik, proef de succesformule van een Kunstkuurtraject

De zintuigen, dat is het thema waarrond de leerlingen van Basisschool De 3master in Kasterlee werken. Annick De Houwer, leerkracht muzische vorming, sluit daar graag bij aan. Samen met dramadocent Yentl Gijbels en muziektherapeute Jana Grootjans van de Academie voor Muziek, Woord en Dans van Geel. Als echte co-teachers staan ze voor de klas en leren ze van elkaar. Hun succesformule? Motivatie, openheid en duidelijke communicatie.

De 7 leerlingen die binnendruppelen hebben een matige mentale beperking. Ze kunnen niet allemaal spreken, hebben verschillende leeftijden en brengen veel enthousiasme mee. Annick en haar co-teacher Yentl hebben voor hen een interactief mini-belevingstheater uitgedacht.

De doe-het-zelf tv

In een kringetje zitten ze rond een ouderwetse overhead-projector. Een doe-het-zelf-tv zoals Annick het apparaat noemt. Yentl tekent een ei. Het is een gezicht met een mond. Wat kan je daarmee doen? Eten, bijten, gekke bekken trekken en blazen. Dat doen ze dan ook op een blokfluit, melodica of mondharmonica.

Yentl tekent oren aan het hoofd en plots zijn er uit een doos in het lokaal dierengeluiden te horen. Met de dierenfiguurtjes uit de doos spelen ze een schaduwspel op de overheadprojector.

Hoe zou het mannetje zonder ogen heten? Ze dopen de figuur Mama Rosa. En ja, die krijgt ook ogen. Met hun eigen grote kijkers observeren de kinderen hoe een mengsel van verf en olie zich verspreidt op de doe-het-zelf-tv. Daarna schilderen ze met oorstokjes en andere 'penselen'.

Wie wil?

Kunstkuur toont zich hier op z'n best: 2 leerkrachten als gelijkwaardige co-teachers. Het was Annick die zelf op Kunstkuur stootte en samen met een oud-studiegenote van de academie kansen zag. Na de vraag van de academie aan de leerkrachten wie gemotiveerd was om mee in dit traject te stappen werd duidelijk dat ze met drama en muziek zouden werken. 'We bekeken welke uren en welke klassen we konden betrekken.'

Annick krijgt 6 uur per week een co-teacher van de academie naast zich.

Rustige aanpak met weinig woorden

Voor Yentl, de docente drama die invalt voor een zieke collega, is alles nieuw. 'Het is nog zoeken naar hoe lang deze kinderen zich kunnen concentreren. Normaal werk ik heel abstract, hier moet

ik het hele proces ontrafelen om bij de minimale vorm uit te komen. Je wil al snel te veel.'

'Wat werkt voor deze leerlingen - duidelijkheid, structuur - is ook goed voor andere lessen'

Directeur Sabine: 'De rustige aanpak van Annick, met weinig woorden en veel gerichte aandacht, dat is een eyeopener voor onze leerkrachten. Dat verrijkt hun lespraktijk. En wat werkt voor deze leerlingen -duidelijkheid, structuur- is ook goed voor andere lessen.'

Op een andere manier communicatie uitlokken

'Het draait bij ons niet om opbouwen, maar om werken aan zelfwaarde, om op een andere manier communicatie uit te lokken,' zegt Annick. 'Onze derde partner zijn de danstherapeuten van vzw De Conventie. Zij geven 5 workshopsdagen les aan de klassen. Met hen halen we dansexpertise binnen.'

Annick leert zo veel van haar nieuwe collega's. 'Voor de veiligheid hield ik het vaak bij vaste muziekspelletjes. Ik krijg nu nieuwe kleine les-ideeën zodat ik niet vastroest.'

Weinig obstakels

Kunstkuur is in deze school een succes dankzij de motivatie van alle leerkrachten, en dankzij goede afspraken. Annick: 'We communiceren goed, duidelijk en heel ongedwongen.' 'En jouw openheid is ook belangrijk,' pikt Sabine in. 'Doordat je zelf de vraag stelde, de goesting, de nieuwsgierigheid en de nood voelde, maakte je ons werk een stuk eenvoudiger.'

Lees het volledige verhaal op cultuurkuur.be/zintuigen

Hoe koppel je het muzische aan wereldoriëntatie?

'Co-teachen met een leerkracht van de academie is niet vrijblijvend. Het is doelgericht werken,' zegt directeur Eva Vandersypen van de Sint-Albertschool in Sint-Jans-Molenbeek. 'En wij zijn niet gewoon een tweede paar handen in de klas,' benadrukt Ellen Janssens, directeur van de Sint-Lukasacademie voor beeldende kunsten. Hoe zij het muzische aan wereldoriëntatie koppelen, vertellen ze samen met hun team.

56

PRAKTIJKVOORBEELDEN

Expertise-uitwisseling is het belangrijkste doel van Kunstkuur. Dat was ook de reden waarom Ellen met haar academie instapte. 'Meer dan de helft van mijn team is nieuw,' zegt ze. 'We willen expertise vergaren over talenbeleid, klasmanagement, ouderparticipatie ... We zien Kunstkuur als een uitgebreide nascholing.'

Noden in de academie en op de basisschool

Directeur Eva: 'We zoeken volop onze weg in een nieuw leerplan. We focussen eerst op het onderdeel 'Oriëntatie op de Wereld'. Zo kunnen we heel thematisch werken. Om daar muzisch werk en media aan te koppelen konden we nog extra expertise gebruiken.'

Ook willen we graag onze leerlijnen voor muzische vorming uittekenen. Benieuwd hoe de leerkrachten van de academie dat zien.'

Van de derde kleuterklas tot het zesde leerjaar

'In het eerste trimester starten we met de 3 oudste groepen. In het tweede trimester zullen het tweede en derde leerjaar verder bouwen op wat er in het eerste trimester is gemaakt. In het derde trimester zetten de derde kleuterklas en het eerste leerjaar samen een project op. Dat gebeurt om de toeleiding naar de academie gemakkelijker te maken. Op termijn willen we ook een afdeling hier op school openen.'

Van plantenencyclopedie tot oriëntatie-uitdaging

Juf Caroline van het zesde leerjaar krijgt 3 weken lang, telkens 2 uur per week, illustratrice en leerkracht beeld Chiara naast zich als co-teacher. Samen geven ze het leerstofonderdeel 'Planten ordenen'. Na een brainstorm met de leerlingen maken ze een plantenencyclopedie met zelf uitgevonden categorieën en fantasienamen.

Juf Nelle van het vierde werkt met haar partner in crime rond ruimte en oriëntatie, windstreken, kaartlezen en schaal. 'We stippelen in twee groepen een wandeling door Molenbeek uit. Nadien nodigen we de ouders uit om die samen met ons te wandelen.'

'Hoe wij aan muzische vorming doen, onze visie dus, dat is onze expertise die we willen bijbrengen'

Wat versta jij onder muzisch werken?

Hoe komt het dat de samenwerking hier zo vlot verloopt? 'Hoe meer je van de noden van de school vertrekt, hoe minder de leerkrachten puffen,' merkt Ellen op. 'We leggen sterk de focus op een open proces. We vinden experimenteren en positief omgaan met fouten belangrijk. We willen onze visie op muzische vorming delen. We leveren dus zeker niet alleen een extra paar handen. Dat zou onze expertise en het co-teachen tekortdoen. Eva: 'Ik benadruk erg dat dit geen planlast of iets vrijblijvends is. Dit is doelgericht werken. Ik vraag aan de leerkrachten bij alles wat zij of hun co-teachers doen: 'waar bevindt de leerling zich op de leerlijn?'

Deel de tips

Om zeker te zijn dat iedereen leert van de verschillende Kunstkuurtrajecten die de academie heeft, zitten de verantwoordelijken van elk traject regelmatig samen. 'Dan wisselen we tips en ideeën uit met het hele team,' zegt Ellen.

Ook de school leert: 'De academie brengt veel frisse ideeën binnen. En mensen hebben veel meer begrip voor elkaar als ze elkaars persoonlijkheid en job leren kennen. Het is waardevol om de vooroordelen over elkaar weg te werken. Zo vaart het cultureel bewustzijn van leerlingen en leerkrachten er wel bij.'

Lees het hele verhaal op cultuurkuur.be/koppel

Wat men van de vermeende autoriteit van auteurs ook denkt, ze kunnen tenminste op basis van wat ze schrijven afgerekend worden – wat niet het geval is voor de makers van de vaak anonieme en veranderlijke inhoud van de meeste webpagina's. Lezers kunnen reageren op en interageren met een vast referentiepunt, zoals een boek. Het is misschien niet altijd gemakkelijk om met de machtige creatieve wil van een auteur te worstelen, maar deze ervaring is een deel van de meeslepende kracht van het lezen.

Frank Furedi

Power of Reading – From Socrates to Twitter. Londen, 2015

A close-up portrait of Jerry Aerts, an older man with a balding head and light-colored eyes, looking slightly upwards and to the right. He is wearing a red sweater over a light-colored collared shirt. The background is blurred, showing what appears to be a red carpet or a similar textured surface.

Nesten van bevrogenheid

In gesprek met Jerry Aerts

Een kunstcampus ademt, het is een levend organisme:
het gaat lerend, makend en tonend om met de kunsten.
Het is de basis waarop we al decennia ons beleid bouwen.

Jerry Aerts (° 1955), algemeen en artistiek directeur van de internationale kunstcampus deSingel in Antwerpen. Hij studeerde pers- en communicatiewetenschappen aan de VUB. Sinds 1984 werkt hij in deSingel, aanvankelijk als muziekprogrammatrice, directieassistent en verantwoordelijke communicatie. Hij is sinds 1991 algemeen en artistiek directeur van deSingel. In 2005 kreeg hij de cultuurmanagementprijs van de Universiteit Antwerpen. In 2019 ontving hij de Klara carrièreprijs en in 2020 bovendien de carrièreprijs van de Vlaamse Vereniging voor Bestuur en Beleid. In september 2020 gaat hij met pensioen.

Ze waren op doorreis in Frankrijk en Spanje. Achter hun auto hing een aanhangwagen met een boot. Daarin lagen twee contrabassen. Zijn vader, moeder, kleine zus, zijn broer en hij, op gezinsuitstap. Soms stopten ze ergens voor een paar dagen. Dan sliepen hij en zijn broer in de boot bij de contrabassen. Tot ze weer verder reden, naar de plek waar zijn vader een concert moest geven.

JERRY AERTS: ‘Zonder het te beseffen had ik een droom bestaan. Vakantie stond gelijk met klassieke muziekconcerten.’ Zijn vader, de contrabassist Maurice Aerts, had zijn eigen kwartet, maakte deel uit van het Nationaal orkest van België en was later solist in het Muntorkest en had er zijn eigen contrabaskwartet. Hij was docent aan het Conservatorium van Brussel.

‘Mijn vader was een voorbeeld van bevoegdheid. Hij gaf extra gratis lessen bij ons thuis. Iedere dag ontmoette ik studenten bij ons op de gang. Ik had het geluk van jongsaf omringd te zijn door mensen die zich echt voor de kunsten engageren.’

Jerry Aerts werd opgevoed in de brede, maar goede smaak. ‘De platen van Bach stonden naast die van Ellington.’ Het sprak vanzelf dat hij als kind een muziekinstrument zou leren bespelen. Het werd een klassieke gitaar. Hij trad van jongs af aan op. Het bleef niet bij klassiek. ‘Ik combineerde klassiek, alternatief, kleinkunst, rock, flamenco ... De ene dag vertolkte ik in een combo Braziliaanse muziek, de dag erna folk, de andere dag pop en kleinkunst. Eén van mijn eerste solo-optredens moet bij Nonkel Bob geweest zijn.’ Hij herinnert zich nog één naam van een groep waarin hij als puber meespeelde.

‘De Zennegatbluesband.’

“ Muzikant is een beroep waarbij je voortdurend tegen je beperkingen aanbotst

De snaar is gesprongen

Dat hij net als zijn vader professioneel muzikant zou worden, stond buiten kijf. Aan het eind van zijn humaniora trok hij naar het conservatorium in Antwerpen om zich aan te melden voor het toelatingsexamen klassieke gitaar. Daar brak er iets.

‘Ik zat tussen al die andere kandidaten te wachten op mijn beurt en hoorde hun gesprekken. Het enige waarover ze het hadden was geld: ‘Als we hier afgestudeerd zijn, kunnen we met twintig uur lesgeven onze kost verdienen en ’s avonds een beetje spelen.’ Ik had het gevoel dat ik op een verkeerde plek terechtgekomen was. Ik reed terug naar huis.

‘Ik wil geen musicus worden’, zei ik mijn vader. ‘Goed’, zei hij. ‘Doe maar iets anders. Maar doe het met plezier.’

Jerry Aerts ging communicatiewetenschappen studeren en heeft nooit meer opgetreden. Nooit spijt van gehad, zegt hij. ‘Muzikant is een beroep waarbij je voortdurend tegen je beperkingen aanbotst. Je bent zenuwachtig en bang om iets verkeerd te doen en tegelijkertijd wil je de mensen beroeren. Die onzekerheid kan je onzichtbaar maar niet onbestaande maken. Er zijn van die trucs die je nooit afeert. Om zelfverzekerd op het podium te staan, dronk ik net voor ik opkwam heel traag een glas water leeg, gedurende honderdtwintig tellen.’ Nu en dan haalt hij zijn eerste, met de hand gemaakte, klassieke concertgitaar nog eens uit de

Wat is er mooier dan vanuit een rijk en gevuld verleden naar de toekomst te kijken met het oog op nieuwe kansen en nieuwe dromen? We wensen jullie nog een minstens even lange traditie toe in het bezielen, toejuichen, steunen en optillen van iedereen die dagelijks voluit gaat voor de combi cultuur en onderwijs!

Hildegard Van Genechten — Adviseur educatie/participatie. FARO. Vlaams steunpunt cultureel erfgoed

kist. 'Je krijgt een emotionele band met het instrument dat je jaren hebt bespeeld. Het heeft ooit kunnen uitdrukken wat jij met muziek wilde zeggen.'

Spelen doet hij niet meer. 'De Re-snaar is gesprongen.'

Vrij improviseren

'Het onderwijs kan het niet alleen. Er is veel interactie nodig om kunst dichtbij mensen te brengen. Het onderwijs moet verbonden worden met andere organisaties. Het is een gedeeld engagement. Bovenal: je moet bevlogenheid teweegbrengen en bevlogenheid is geen zuiver cognitief gegeven.'

Wat van een leerkracht ook verwacht wordt. Hoe kan je een bevlogenheid voor cultuur overbrengen?

'Ook een leerkracht moet vrij kunnen improviseren en vrij durven vertellen over zijn beleving van kunst. Je moet niet de volledige werken van Tsjechov gelezen hebben om iets over de voorstelling van 'De meeuw' te zeggen.

“ **Wie echt uit vrije wil komt, heeft een heel andere cultuurervaring dan iemand die gedwongen met de hele klas komt**

Het is onze basisdoelstelling jonge mensen op een natuurlijke manier te leren omgaan met kunst en cultuur. Ik onderstreep daarbij de 'natuurlijke manier'. Wie echt uit vrije wil komt, heeft een heel andere cultuurervaring dan iemand die gedwongen met de hele klas komt.'

Wat is die natuurlijke manier? Wat is de echte kunstervaring?

'Overgave, aanvaarden dat kunst iets is waar je jezelf mee verrijkt, dat het een manier van omgaan met de wereld is. We willen mensen het gevoel geven dat ze deel worden van een systeem dat openstaat.

Ik heb een hekel aan de alleswetende curator en programmator. Mijn vraag is: met welk verhaal geef ik mensen het gevoel dat ze iets meemaken. Je moet mensen niet alleen voorschotelen wat ze mooi vinden, maar ook dingen die wat moeite kosten. Ik ben ervan overtuigd dat je moet vertrekken van hoe een werk bij jou binnenkomt. Zo'n aanpak van kunst moet iets normaal zijn. Als het bij jou niet werkt, hoe kan het dan bij een ander werken?'

Hoe werkt het bij u?

'Een combinatie van een ontroering, een wauw gevoel, van... 'wat heb ik hier meegemaakt? Mijn horizon is verruimd.'

Kunst was en is een noodzakelijke behoefte en ik heb mijn gulzigheid van jongsaf kunnen stillen.'

En die gulzigheid en honger kunt u nu stillen op de internationale kunstencampus deSingel. Zowel het grootschalige als het experiment, zowel muziek, theater, dans, literatuur als architectuur. In voorstellingen, concerten, tentoonstellingen, in kunstonderwijs en onderzoek. 48.000 vierkante meter aan de rand van Antwerpen, ontworpen door Léon Stynen en Stéphane Beel. Wat een hemel!

'Het is een enorm voorrecht om op een campus te werken waar zowel een conservatorium, een

Moge door onze samenwerking de kunsten in het onderwijs opnieuw de plaats krijgen die de samenleving nodig heeft.

Veerle Keuppens — Beleidsmedewerker bij Departement Cultuur, Jeugd en Media

“ Je krijgt hier iedere dag iets mee. Je kan er iets mee doen

onderzoekscampus als prachtige zalen zijn waar je voorstellingen en concerten kan meemaken. Je krijgt hier iedere dag iets mee. Je kan er iets mee doen. Een kunstencampus ademt, het is een levend organisme: het gaat lerend, makend en tonend om met de kunsten. Het is de basis waarop we al decennia ons beleid bouwen. Reflectie, educatie, participatie: die functies komen bij ons in kunst samen.’

Nooit verplicht komen

deSingel heeft tal van mogelijkheden om een nieuw en jonger publiek te laten participeren in en aan haar werking. Niet alleen schoolvoorstellingen voor de lagere school maar ook als ambassadeurs voor de secundaire scholen.

‘Wie zich als organisator niet binnen één generatie ten dode wil opschrijven, moet educatief werken. deSingel heeft een eigen manier ontwikkeld om zich kenbaar te maken in secundaire scholen. We stimuleren leerkrachten die het initiatief nemen om met geïnteresseerde leerlingen avondvoorstellingen en concerten bij te wonen. Dat bezoek moet wel vrijwillig zijn. Jongeren mogen nooit verplicht komen. De interesse voor een toneelstuk kan niet samenvallen met de interesse eens een dag van school weg te zijn. Als leerlingen hier een voorstelling of een concert komen meemaken om er een obligaat taakje over te maken, waar zijn we dan mee bezig?’

U hebt de voorbije jaren vaak samengewerkt met CANON Cultuurcel.

‘CANON is voor ons altijd een vanzelfsprekende partner geweest.

deSingel leent graag haar volledige gebouw voor de Cultuurdagen voor de studenten van de lerarenopleidingen kleuter-, lager en secundair onderwijs.

Participatie is een manier om mensen te stimuleren kunst in hun leven toe te laten en er belang aan te hechten. Diversiteit is mensen laten

kennismaken met dingen die ze niet of nauwelijks kennen. ‘Misschien is dit ook wel iets voor mij’, zo eenvoudig begint het.’

Kunsttempel of cementfabriek?

‘deSingel wil meewerken aan een samenleving waarin kunst en cultuur op een natuurlijke manier geïntegreerd zijn in scholen, verenigingen en gemeenschappen en niet beperkt worden tot geïsoleerde kunsthuizen’, staat er in het beleidsplan.

‘Ik geloof in het verbindend karakter en het betekenisgevend potentieel van kunst. We trekken vanuit de kracht die we in huis hebben. We voelen ons verbonden met onze artiesten, met ons publiek en met de studenten die hier studeren. deSingel ligt aan de rand van de stad. Dat is een vrij hoge drempel. En eens binnen, sta je meteen voor die majestueuze marmeren trap. Alsof we een kunsttempel zijn. Tegelijkertijd zijn er ook mensen die op de snelweg rijden en denken: ‘Daar staat een cementfabriek’. In zekere zin zijn we dat ook.’

Hoe zit kunst en dit huis in het weefsel van de maatschappij verweven?

‘Samenzijn in bevlogenheid: dat is de functie van deze internationale kunstcampus.

In onze samenleving zijn er weinig momenten en plaatsen waar mensen gezamenlijk geraakt worden. Kunst is geen solitair genoeg.’

Cultuur moet juist voldoende breed zijn om iedereen de kans te bieden om van diverse vormen ervan te kunnen genieten.

Peter Adriaenssens in
Leren en Angst (2019), p. 19

25 jaar, dat is zilver. En laat zilver nu de beste reflector voor licht zijn! Dat is wat CANON Cultuurcel op de klasvloer brengt. Cultuur verlicht, verwarmt, verlicht en verbeeldt. Op naar de volgende 25 jaar, want de kracht van cultuur, in al zijn uitingen, voedt en inspireert ons. En dat is onmisbaar op school.

Sylvie Dhaene – Directeur Iedereen Leest

Te laat op school

Hoe wild de wekker ook rinkelt,
hoe klinkend de klok ook slaat,
er gaat geen dag voorbij op school
of ik ben weer te laat.

De juffrouw vindt dat niet zo leuk
want vijf keer per week is het raak.
Natuurlijk heeft ze groot gelijk.
Vijf keer is te vaak.

Dus ga ik alleen nog op woensdag naar school.
De rest van de week neem ik vrij.
Zo kom ik maar één keer per week nog te laat.
Is dat niet geweldig van mij!

'De moed om te groeien' is één van de vele voorstellingen die tonen dat Stefan Perceval achter de muur kijkt van de kwetsbare mensen waarmee hij als kunstenaar werkt.

cultuurkuur.be/canoninbeeld

Stefan Perceval (°1973) is acteur en speelde mee in theaterproducties maar ook films en series. Als regisseur coacht hij ook leerlingen uit het beroeps- en bijzonder onderwijs.

CANON in beeld

Soms zegt een beeld meer dan duizend woorden... CANON Cultuurcel nam geregeld het initiatief om enkele filmpjes te ontwikkelen. Een selectie van enkele inspirerende fragmenten brengen we hieronder samen. Ze zijn te bekijken op cultuurkuur.be/canoninbeeld

66

CANON IN BEELD

PIET CHIELENS – *‘De Grootte Oorlog’*

Piet Chielens is directeur van het In Flanders Fields Museum in Ieper. Hij neemt je mee op wandeling in zijn geboortestreek langs de kerkhoven. Hij haalt herinneringen op aan hoe de Eerste Wereldoorlog zelfs zijn kindertijd nog tekende.

TOM KESTENS – *Een gedicht op muziek*

Tom Kestens van Lalalover zette een gedicht uit de winnende poëziebundel van de Poëziesterren op muziek. Het liedje veroverde een plaatsje in de Voxpop playlist van Radio 1. 'Altijd overal' van Bette Westera is een verscheurend mooi gedicht, dat het onbespreekbare bespreekbaar maakt. Geschreven vanuit het perspectief van een kind, waardoor de lichtheid hard aankomt. 'Ik heb door de melodie een beetje troost toegevoegd, denk ik'.

KOBE DESRAMAULT – *Koken is kunst*

Koken is kunst, zeker voor Kobe Desramault. Koken is cultureel bewustzijn, verweven met natuur en landschap, met onze geschiedenis. Een zoektocht en een groeiproces voor één van onze Vlaamse topchefs.

STEFAN PERCEVAL – *Moed om te groeien*

Een warme oproep om als leerkracht 'achter de muur' te kijken, op zoek naar het verhaal van je leerlingen. Theatermaker-kunstenaar Stefan Perceval vertelt over zijn eigen jeugd en je begrijpt onmiddellijk waar zijn groot engagement en hart voor 'kwetsbare doelgroepen' vandaan komen.

**SIMON GRONOWSKI EN KOENRAAD TINEL –
*Vrienden voor het leven***

Simon was 11 jaar toen hij van de trein sprong. De trein reed naar Auschwitz-Birkenau. Zijn mama durfde niet springen. Hij zag haar nooit meer terug. Koenraad was 10 jaar en op de vlucht, samen met zijn ouders. Ze werden opgejaagd door de geallieerde troepen. Koenraads vader en broers waren collaborateurs. Nu zijn Simon en Koenraad krante tachtigers. Zij hebben het slachtoffer-daderpatroon doorbroken en zijn vrienden geworden. De twee kameraden doen hun verhaal. In samenwerking met VRT, Uitgeverij Hannibal en Renaissance du livre.

MUSTAFA KÖR – *Poëziejongens*

Een hele poos al weet dichter Mustafa Kör dat expressie in duizend vormen kan en dat er wel degelijk poëtisch talent zit onder die ruwe bolster van jongeren. maar dat je het eruit moet weten te trekken. Als *Dichter in residentie* in een technische school praatte hij een half uur over screensavers en wat dat over hen zegt. Of ze die bewust kiezen en of ze er een boodschap mee willen brengen. Hij maakte dichters van de stoere mannen.

JAN MASSCHELEIN – *Talenten*

Waar je wieg staat mag niet bepalen welke plaats je later in de samenleving zal innemen. Het is je talent dat dit bepaalt, hoor je vandaag vaak zeggen. Is dat wel zo? Of wordt de ene ongelijkheid juist door de andere vervangen? Jan Masschelein heeft daarover een uitgesproken mening. Hij is hoofd van het Centrum voor Wijsgerige Pedagogiek (KU Leuven) en doet onderzoek naar de pedagogische rol van de leerkracht en de publieke betekenis van opvoeding.

BART MOEYAERT – *'Vet du Vad'*

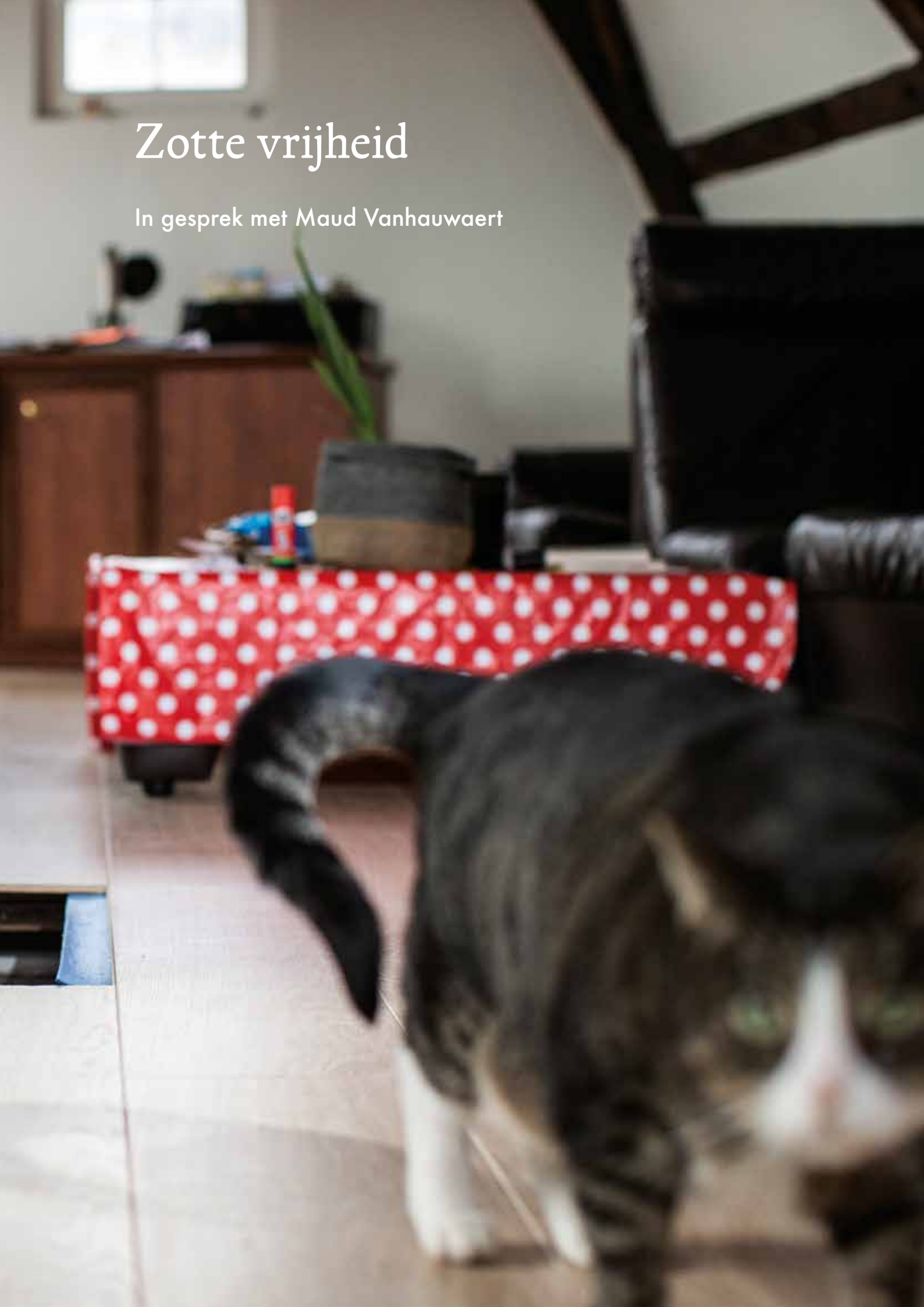
Gelauwerd schrijver Bart Moeyaert is overtuigd van het belang van taal en hoe bepalend kinderen jeugdliteratuur is voor ons hele bestaan. Zijn belangrijkste boodschap is dat het een privilege is om te mogen zaaien en planten, bevruchten en vermeerderen, geven en nemen en doorgeven en loslaten. En daarom moeten we aan elkaar voortdurend, maar dan ook voortdurend vragen: 'Vet du vad? Vet du vad?'. Dat is volgens hem de mooiste manier om onze ouders te eren.

Zotte vrijheid

In gesprek met Maud Vanhauwaert

Maud Vanhauwaert (° 1984) is schrijver en theatermaker. Ze behaalde een masterdiploma Taalen Letterkunde aan de universiteit van Antwerpen en een masterdiploma Woordkunst aan het Conservatorium van Antwerpen, waar ze nu zelf doceert. Voor haar poëziedebuut 'Ik ben mogelijk' (2011, uitgeverij Querido) kreeg ze de *Vrouw Debuut Prijs*, voor haar bundel 'Wij zijn evenwijdig_' (2014) de *Hughues C. Pernathprijs* en de *Publieksprijs van de Herman De Coninck-wedstrijd*. In haar werk zoekt ze naar speelse theatrale vormen om poëzie publiekelijk te maken. Met haar performances trad ze op, op radio en tv, in binnen en buitenland. In 2018-2019 was ze stadsdichter van Antwerpen.

Een trol vervaardigde een duivelse spiegel. Wie een blik in de spiegel wierp, zag de wereld op een vertekende manier. Het goede verschrompelde, het lelijke sprong in het oog.

Zo begint het sprookje 'De Sneeuwkonigin' van Hans Christian Andersen.

Maud Vanhauwaert speelde in het zesde leerjaar de rol van Gerda.

Ze voelde hoe haar wereld opeens veranderde.

Op een dag viel de spiegel vanuit de hemel stuk op aarde. De jongen Kay kreeg een glassplinter van de spiegel in zijn ogen. Zijn hart werd koud als ijs. Zijn karakter hard. Hij werd ontvoerd door de Sneeuwkonigin. Iedereen dacht dat Kay dood was. Gerda, zijn beste vriendin weigerde het te geloven en ging op zoek naar haar beste vriend...

'Ik was het *strebetje* van de klas. Ik voelde mij niet helemaal goed op de lagere school, geliefd bij de leerkrachten maar niet bij mijn medeleerlingen. Ze beschouwden me als de ernstige leerling, altijd met het vingertje in de lucht, vechtend voor de hoogste cijfers.

Pas toen ik de rol van Gerda repeteerde, bekeken mijn klasgenoten mij anders.

Ik was niet alleen meer het serieuze meisje – wat ik ook ben, ik ben echt heel ernstig – maar ze zagen dat ik ook heel zot uit de bol kon gaan. Het voelde als mijn bevrijding binnen de strenge schoolmuren. Op het schoolplein vroeg een juf me: 'Wat wil je later doen?' Ik zei: 'Dit!'

Ik kon het toen nog niet goed definiëren. Ik bedoelde er van alles mee: loskomen van de perceptie, geaccepteerd worden door anderen, Gerda spelen, binnen het kader van een podium de zotte vrijheid ontdekken. 'De sneeuw-

“ Pas toen ik de rol van Gerda repeteerde, bekeken mijn klasgenoten mij anders

konigin' is van groot belang geweest in mijn ontwikkeling.

Maar ook mijn vader – die me vaak hielp bij het schrijven van gedichten – met zinnen als 'Nooit laat het mij los, die equatoriale verbijs-tering.' Ik was nog geen twaalf, stond voor de spiegel, herhaalde die zin en zwijmelde in dat gedicht. 'Afrika' heette het. Ik begrijp wel dat mijn medeleerlingen dachten: 'Wat een seut'.

Ik was enerzijds een braaf, flink kindje dat altijd goed wilde doen, maar ik voelde ook een verlangen om los te breken. Niet zozeer uit het systeem – ik ben niet zo rebels van aard – maar uit het keurslijf dat ik mezelf zo vaak aanpaste. De juf op de zwarte zolder heeft me daarin enorm geholpen.'

Wat gebeurde er op die zolderkamer?

'Ik volgde tot mijn 18 jaar lessen in het deeltijds kunstonderwijs: alle vakken van woord, voordracht, welsprekendheid, toneel, maar ook muziek. Ik begon met blokfluit, dan viool, dan piano. Ik ben er achter gekomen dat ik toch een talent mis om mij echt uit te drukken in muziek. Ik zal er niet in floreren maar het is ook belangrijk om je nu en dan toe te leggen op iets waarvan je je beperkingen voelt.

Mijn leerkracht woord gaf les in een mini-black-box in de nok van de muziekschool. Als ik de deur open deed, had ik het gevoel: 'Ik kom niet binnen in een zolderkamer maar in een universum'.

We wensen CANON Cultuurcel nog vele jaren waarbij ze verder kan bouwen aan haar missie: alle kinderen van welke leeftijd en achtergrond ook, kan raken, verwonderen met diverse vormen van kunst en zodat het een evidentie wordt in hun verdere leven en ze met een open blik naar de wereld kunnen kijken.

Annick Schramme — hoogleraar en opleidingsverantwoordelijke cultuurmanagement (UA)

Wij lazen veel en filosofeerden over gedichten. Tijdens de improvisatieoefeningen mocht onze fantasie op hol slaan. Dat gaf een groot gevoel van bevrijding.'

Bent u dat nog steeds: die brave, flinke én de op hol geslagene in één?

'Nog altijd. Maar dat zijn de essentie én het voordeel van kunst. Kunst biedt een kader waarbinnen je het ongebreidelde kan opzoeken. Het kader van een scene of van een blad papier zijn twee speelruimtes waarbinnen een aantal afspraken gelden. Als je op een podium staat, luidt de onderlinge afspraak dat binnen een bepaald tijdsbestek het publiek luistert en de speler spreekt. Daarbinnen is er veel mogelijk. Een blad papier is ook zo'n soort speelplaats. Veel mensen verliezen in de loop der jaren het speelplaatsgevoel. Ik vrees al na de lagere school. Op de middelbare school ligt de focus op het ontwikkelen van andere vaardigheden en dan kunnen mensen die speelplaats nog wel bij de scouts vinden bijvoorbeeld... Maar eens volwassen, is er voor veel mensen geen speelplaats meer.

Kunst is voor mij de speelplaats. Ik zou niet weten hoe je in godsnaam kan overleven zonder. Ik moet er dagelijks een paar keer in kunnen rondrennen, zelfs al is het vooral een mentale ruimte.'

Wat gebeurt er in die mentale ruimte? Of wat gebeurt er op die speelplaats tijdens het spelen?

'Poëzie is een mogelijkhedenverschaffer', schreef Arie Altena in 1998 in 'Poëzie en Neurofysiologie'. We zijn geneigd om in de pas te lopen. Structuren zijn nodig om ons leven te organiseren, maar af en toe is het nodig die structuren te vergeten om nieuwe mentale bruggetjes te maken. Het lezen van poëzie en beleven van kunst maakt nieuwe neurologische bruggetjes aan. Kunst is geen vrijetijdsbesteding of iets voor 'na de uren' of aan de rand van de maatschappij. Die speelplaats moet in het centrum van de samenleving komen. Het is de plek waarin we nieuwe mogelijkheden creëren.'

'Gedichten maken het vertrouwde vreemd en proberen het vreemde vertrouwd te maken', schreef Gerrit Komrij. Wanneer noemde u voor het eerst iets wat u schreef 'poëzie'?

'Ik ervaar poëzie vooral als een waardeoordeel

“ Het lezen van poëzie en beleven van kunst maakt nieuwe neurologische bruggetjes aan

en niet zozeer als een genre. Als iemand zegt 'dat is poëzie', dan denk ik 'ah, uhm, dankjewel'. Ik vind het moeilijk om mijn werk poëzie te noemen. Daarom heb ik er ook voor gekozen om het woord poëzie of gedichten niet op mijn laatste bundel te zetten. Het is de lezer die de verantwoordelijkheid krijgt het zo te benoemen. Ik heb pas op mijn 23ste voor het eerst de schrijfbambitie gevoeld. Dik cliché, na mijn eerste grote liefdesverdriet. Op het moment waarop ik grip verloor, ontstond het verlangen om grip te krijgen op een blad papier. De scheppingsdrang ontstond toen mijn eigen wereld uit elkaar viel.'

U maakte een spiekpennengedicht voor CANON Cultuurcel, gebaseerd op uw eerste gedichtje voor school.

'Het is ontstaan vanuit een opdracht op de lagere school. Ik schreef ooit een versje in mooi rijm over een spiekpoging, terwijl ik het als kind nooit aandurfde om te spieken. Ik heb een nieuw gedicht gemaakt vanuit het perspectief van de leerkracht. De twee gedichten zitten verwerkt in een pen waar je een spiekbrieftje uit kan trekken.

Ik ben altijd, ook tijdens mijn stadsdichterschap in Antwerpen, op zoek naar een huwelijk tussen inhoud en vorm.

Ik probeer de poëzie los te weken van het blad papier, en in een context te brengen waarin je haar niet verwacht. Vaak is de context een veilig omhulsel van een tekst, maar wat gebeurt er als die context wegvalt?

Op de scène heerst er een vreemde combinatie tussen weerloosheid en macht. Enerzijds heb je een grote macht want je krijgt het woord. Als je lang zwijgt, heeft dat een enorm effect. Anderzijds ben je natuurlijk totaal weerloos. Als het publiek zou beslissen om op te staan en je aan te vallen, ben je er geweest. Het is een kwetsbare positie. Je hebt geen muziekbond die je ondersteunt. Je staat daar alleen met ocharme een aantal woorden.

Ik hoop dat CANON Cultuurcel nog vele jaren en met dezelfde gedrevenheid haar inspanningen kan verder zetten om cultuur en de letteren in het onderwijs de zo broodnodige plaats te geven.

Jos Geysels — Voorzitter Boekenoverleg

Ik heb het podium altijd opgezocht, maar het voelt nog altijd eng. Ik zit het liefst in een hoekje, veilig uit het zicht. Ik denk dat het die combinatie is van macht en kwetsbaarheid die ik altijd fascinerend heb gevonden, het verlangen om het gevaar op te zoeken. Ik was gefascineerd door de werking van humor. Ik deed in 2014 mee aan het Leids Cabaret festival. Ik wil mezelf af en toe in een non-comfortzone zetten. Je moet altijd genoeg dingen doen waarin je veilig voelt en weet waar je kracht ligt, om in de marge eens een risico te kunnen nemen.'

U geeft les op de afdeling woord van het Conservatorium. Wat is het belang van voor de klas staan voor u?

'Ik probeer elk jaar te vertrekken vanuit mijn fascinatie van het moment. Dat wil ik samen met de studenten onderzoeken. Ik heb geen handboek. Binnen een schoolcontext hoef je met opdrachtgevers geen rekening te houden. Lesgeven is een stiekeme poging om zelf nog leerling te kunnen blijven en te genieten van een veilige omgeving van de schoolmuren.'

U presenteert voor het tiende jaar de Cultuurdagen van CANON Cultuurcel, voor enkele duizenden toekomstige leerkrachten. Wat blijft u bij na al die jaren?

'Ik hou van de energie waarmee deSingel twee dagen lang vol loopt. Het is zo bijzonder de brede waaier te zien van toekomstige leerkrachten. Je kan hen niet genoeg op het hart drukken hoe immens hun verantwoordelijkheid is voor de toekomst van Vlaanderen. En ach, al kan ik maar een van hen overtuigen van het belang van kunst en cultuur. Vormen zij niet de maïzena die ons als maatschappij samenhoudt?

Vakjes, dat is het nadeel van het secundair onderwijs. Zowel voor de leerkrachten als de leerlingen.'

Wat beschouwt u als de grootste uitdaging van het duo cultuur en onderwijs?

'Het is schrijnend hoe functioneel taal op scholen wordt benaderd. De grote kracht van taal zit net in het niet-functionele aspect.

Soms denkt men dat een dichter iemand is die van taal houdt, maar taal is een gevaarlijk en verraderlijk medium. Jongeren moeten leren met een gezonde dosis wantrouwen naar taal te kijken. Zeker in een wereld waarin een twitterbericht moordend kan zijn en een politiek ermee gestuurd kan worden.

Ik hoop dat cultuur snel iets wordt dat niet binnen één vak blijft en door de hele school kan waaien. Dat cultuur als een bries in alle vakken mee kan trillen.

Kunst en cultuur zijn geen aparte vakken. Het is een manier van kijken, met een open geest, en dat is even zeer van tel in een vak als fysica als in een vak Nederlands. Fundamenteel klopt het onderscheid wetenschap en taal niet ...'

Je vriendin is burgerlijk ingenieur.

Zij is mijn eerste lezer. Ze ziet het gedicht als een bouwwerk en weet precies waar het nog wanfelt. Ze is de stabiliteitsingenieur van mijn poëzie.

Er zijn meer linken tussen alfa en bèta wetenschappen dan we vermoeden.

We worden als mens op de aarde gesmeten. We proberen vat te krijgen op het vreemde leven en dat doen we in verschillende denk- en kijk-richtingen. Ik heb er wel eens aan gedacht om nog aan een studie fysica te beginnen. Ha, het strebertje is nooit ver weg!'

Kunst- en cultuureducatie stelt kinderen in staat hun talenten en vaardigheden te ontwikkelen. Het is geen geïsoleerde activiteit, maar net het omgekeerde. Het sijpelt door heel het opvoedingsproject heen. Het is doel én voorwerp van ontwikkeling. Het is synoniem voor de zoektocht van de jongeren naar hun plaats in de wereld en naar zichzelf.

Anne Teresa De Keersmaeker
in *Gedeeld/Verdeeld* (2008), p. 45

Dat er tussen cultuur en onderwijs een stevige brug blijft lopen, is meer dan ooit van belang. Nog beter wordt het wanneer er vóór, op en achter die brug mensen gaan staan die een beetje de weg kunnen wijzen voor wie daar behoefte aan heeft. Dat is precies wat CANON Cultuurcel al 25 jaar doet. Ik wens jullie veel inspiratie om ook in de toekomst op nieuwe en creatieve manieren bruggen te blijven bouwen. We blijven daarvoor ook in de toekomst erg graag met jullie samenwerken.

Spiekpen

Zie ze daar eens zitten,
ze kan alleen maar vitten!
En ik... met zoveel vragen,
kwamen die antwoorden maar opdagen!

Nu ja, ik vergat m'n toets te leren.
Ik keek wanneer ze haar rug naar ons zou keren.
Dan zou ik lekker kunnen spieken,
ik kon al die vragen niet rieken!

Eindelijk, het gepaste moment:
ik riep: 'pst, heb jij die vraag gekend?'
Ze dekte met haar hand haar antwoord af.
Ze antwoordde: 'dat vind ik echt laf!'

Ik staarde dus terug voor me uit.
'Kijk naar je blad', brulde de juffrouw luid.
Ik hoorde kinderen buiten spelen,
oh... en ik zat me hier maar te vervelen.

Juist toen kreeg ik een idee, zo geniaal,
een briefje door geven aan Lies Liniaal.
Ik deed het echt stiekem hoor
maar toch had die juf het door!

Maud Vanhauwaert, 12 jaar

Spiekpen

Zie ze daar eens zitten
die kleine hittepetitten
de vroege vogels, laatkomers
wiebelkonten, verwaaide dromers.

Er zijn er die onversaagd spieken
anderen die er gedichtjes over schrijven
alleen in vormvaste verzen regels
durven overtreden, mijn klasje

broeikasje van de toekomst, straks
lopen julie naar huis toe, jullie boekentasjes
zware pantsers, alsof de wijsheid beschermen kan.
Het leven kijk je niet af.

Tussen mij en julie lessenaren
slecht één stap, maar een diepe kloof
van zoveel jaren, ik zie nu in jullie al
de volwassenen van later

wou soms dat jullie ook zagen
dat ik, oude van dagen, nog altijd
alle kanten opwaai. In mij staart
nog altijd dromend een kind uit een raam.

Maud Vanhauwaert, 35 jaar

Wensen voor CANON

CANON Cultuurcel mocht heel wat fijne wensen ontvangen n.a.v. het zilveren jubileum, teveel om allemaal op te nemen in Verbinden. Verruimen. Verdiepen. Ze zijn allemaal en onverkort terug te vinden op onze website cultuurkuur.be/wensenvoorcanon

74

‘Kunst is de liefde in elke daad’ schreef Paul Van Ostaijen. Ik denk dat dit evenzeer geldt voor cultuureducatie, én voor wat CANON Cultuurcel op dat vlak realiseerde de afgelopen 25 jaar. Ik wens jullie dan ook graag een ‘aanhoudende liefde’ toe die van zilver kan leiden tot parel, robijn, goud en diamant. Met andere woorden: een schitterende toekomst!

Bob Selderslaghs — Onderwijsinspecteur Deeltijds Kunstonderwijs

Cultuur is zoetstof voor de samenleving. Dankzij CANON Cultuurcel wisten vele scholen hun onderwijs te verzoeten. Ik wens CANON Cultuurcel dat ze nog jaren bijdraagt aan een zoete samenleving zodat de toekomstige generatie kan groeien?

Steven De Laet — Coördinator pedagogische begeleiding basisonderwijs OVSG

Creativiteit. Uitbeelden. Literatuur. Theater. Uitleven. Uitingen. Reflecteren. E-cultuur. Doen. Uitbreken. Culturele diversiteit. Architectuur. Teken. Ideeën. Eindeloos beleven. We wensen jullie nog veel warme, deugddoende en leerrijke momenten.

Ann Servranckx —
Pedagogisch begeleider Vlaams Onderwijs Overleg Platform

Ik wens jullie voor de komende 25 jaar geestdrift en mateloosheid toe om de grenzen van cultuur, identiteit en canon op te rekken en te vinden wat jullie niet zoeken

Brigitte Dekeyzer – docent lerarenopleiding en kunstwetenschappen KU Leuven

Nu het hart van CANON Cultuurcel zilver klopt, mag ze terecht pronken met de vele waardevolle onderwijs-cultuurparels op haar palmares. Bij de denk- en zoektocht naar goede contouren voor kunst- en cultuureducatie werden we als pedagogische begeleidingsdienst nauw betrokken. Dat zorgde voor een vlotte implementatie van bijvoorbeeld CIS in ons begeleidingswerk. Ik wens het CANON-team en haar vele partners de blijvende energie toe om, in een fijne samenwerking, cultuur en de muzische meertaligheid van kinderen en jongeren die eruit voortkomt, te blijven promoten en versterken in onze Vlaamse scholen. Ik duim mee voor voldoende middelen om die missie blijvend te kunnen volbrengen.

**Kris De Ruysscher en Roel Aerts —
Pedagogisch begeleiders Katholiek Onderwijs Vlaanderen**

75

Mijn felicitaties voor 25 jaar CANON Cultuurcel wil ik uitdrukken met 25 werkwoorden die de medewerkers van CANON telkens opnieuw met aandacht voor cultuur (en onderwijs) naar buiten proberen te brengen en enthousiast uitdragen. Voor de toekomst wens ik dat jullie verder mogen inspireren, stimuleren, faciliteren, ondersteunen, waarden, versterken, verbinden, sensibiliseren, prikkelen, innoveren, informeren, activeren, beleven, vertrouwen, communiceren, afstemmen, samenwerken, netwerken, initiëren, delen, reflecteren, overleggen, publiceren, professionaliseren, ontmoeten...

Marleen Lippens — Pedagogisch begeleider Katholiek Onderwijs Vlaanderen

Van harte proficiat met dit zilveren jubileum. Leren door en van kunst is de reden waarom wij vinden dat kunst en cultuur een prominente plaats in het onderwijs moet hebben. We hopen dan ook dat CANON in de volgende 25 jaar hieraan kan blijven bijdragen!

Hans Laureyn — Coördinator deeltijds kunstonderwijs OVSG

Kunst en cultuur zijn echt overal. Het brengt mensen samen en vormt zo een tegengif voor polarisering. We durven het gerust de fundamenten van onze samenlevingen te noemen. En die grondslagen moeten we vitaal versterken. Ga voor een stevige kunst- en cultuurtocht als een hefboom voor duurzame ontwikkeling. Niets is zo ellendig als met pijnlijke voeten door de kunst en cultuur te wandelen. Draag daarom comfortabele schoenen met CANON Cultuurcel als 'zilveren' steunzool. En nu, ga voor goud!

Vital Muylaert — Pedagogisch adviseur GO!

In tijden van pleidooien voor en discussies over canons allerhande, is er één CANON die in onderwijs al 25 jaar echt breed ingevoerd werd tot ieders tevredenheid. Op naar de volgende 25!

**Pedro De Bruyckere — Pedagoog en onderzoeker,
Arteveldehogeschool / Universiteit Leiden**

CANON Cultuurcel wens ik veel nieuwe boeiende projecten waarbij aandacht wordt besteed aan de verschillende muzische talen [...] waarbij elke leerkracht wordt geprikkeld en gestimuleerd om leerlingen alle zintuigen te laten gebruiken om zo nieuwe creatieve ideeën te ontdekken en te kunnen genieten van schoonheid in de dingen die hun/ons pad kruisen.

Said Dnoub — docent Arteveldehogeschool

76

Al 25 jaar een hart voor cultuur. Al 25 jaar mensen inspireren. Al 25 jaar mensen wegwijds maken in de subsidies. Al 25 jaar een enorm aanbod van activiteiten en organisaties weergeven. En vooral voor mij een bron van inspiratie zijn op de netwerkdagen 'Lezen op School'. Proficiat met jullie zilveren jubileum.

Wendy Rampelberg — Boekenjuf Go! De Groene Parel

De vanzelfsprekendheid van cultuur binnen een brede vorming is lang niet voor iedereen weggelegd: ook vandaag nog komt niet elk kind in aanraking met cultuur. Nochtans opent het onze blik, verruimt het de geest en prikkelt het onze zintuigen. Cultuur kan een alternatief bieden, een nieuwe taal om te spreken en om dingen te begrijpen, om je in uit te drukken. CANON Cultuurcel brengt cultuur binnen in het onderwijs, het hart van onze samenleving. Ik wens alle kinderen en jongeren dat CANON Cultuurcel hen ook de komende 25 jaar verwondert met kunst- en cultuureducatie.

Ellen Janssens — directeur Sint-Lukasacademie Brussel

Ik wens jullie vele, grote ogen om alle blije kindersnoetjes te zien die genieten van kunst die ze dankzij jullie centjes mogen ervaren. Ik wens jullie een warm hart toe dat meevoelt met wat kinderen voelen als ze dingen mogen doen die helpen om hun talent te vinden en te ontwikkelen. Daar doen wij leerkrachten en CANON Cultuurcel het voor: onze kinderen RIJKER maken. En dat wens ik jullie: maak veel mensen blij in cultuur, dan zullen jullie ook blij zijn.

Mieke Claes — leerkracht Vrije basisschool Gelrode

Ik wens jullie nog eens 25 mooie jaren erbij!
Proficiat voor alle mooie tips en initiatieven!

Kathelijn Jacobs — leerkracht Sint-Maarteninstituut Aalst

Ik wens CANON Cultuurcel nog vele jaren waarbij ze met voldoende middelen, mensen, expertise en goesting ondersteuning kunnen bieden aan kinderen, jongeren en volwassenen om cultuur in al zijn facetten te exploreren en te verwerven in hun eigen ontwikkeling en zodoende mensen te verbinden en in dialoog te brengen aan de hand van cultuurgebonden thema's/projecten!

Katie Steenmans — Directeur GO! BA Caputsteen Mechelen

Nu het hart van CANON Cultuurcel zilver klopt, mag ze terecht pronken met de vele waardevolle onderwijs-cultuurparels op haar palmares. Bij de denk- en zoektocht naar goede contouren voor kunst- en cultuureducatie werden we als pedagogische begeleidingsdienst nauw betrokken. Dat zorgde voor een vlotte implementatie van bijvoorbeeld CIS in ons begeleidingswerk. Ik wens het CANON-team en haar vele partners de blijvende energie toe om, in een fijne samenwerking, cultuur en de muzische meertaligheid van kinderen en jongeren die eruit voortkomt, te blijven promoten en versterken in onze Vlaamse scholen. Ik duim mee voor voldoende middelen om die missie blijvend te kunnen volbrengen.

**Kris De Ruysscher en Roel Aerts —
Pedagogisch begeleiders Katholiek Onderwijs Vlaanderen**

77

Mijn felicitaties voor 25 jaar CANON Cultuurcel wil ik uitdrukken met 25 werkwoorden die de medewerkers van CANON telkens opnieuw met aandacht voor cultuur (en onderwijs) naar buiten proberen te brengen en enthousiast uitdragen. Voor de toekomst wens ik dat jullie verder mogen inspireren, stimuleren, faciliteren, ondersteunen, waarderden, versterken, verbinden, sensibiliseren, prikkelen, innoveren, informeren, activeren, beleven, vertrouwen, communiceren, afstemmen, samenwerken, netwerken, initiëren, delen, reflecteren, overleggen, publiceren, professionaliseren, ontmoeten, ...

Marleen Lippens — Pedagogisch begeleider Katholiek Onderwijs Vlaanderen

Van harte proficiat met dit zilveren jubileum. Leren door en van kunst is de reden waarom wij vinden dat kunst en cultuur een prominente plaats in het onderwijs moet hebben. We hopen dan ook dat CANON in de volgende 25 jaar hieraan kan blijven bijdragen!

Hans Laureyn — Coördinator deeltijds kunstonderwijs OVSG

Kunst en cultuur zijn echt overal. Het brengt mensen samen en vormt zo een tegengif voor polarisering. We durven het gerust de fundamenten van onze samenlevingen te noemen. En die grondslagen moeten we vitaal versterken. Ga voor een stevige kunst- en cultuurtocht als een hefboom voor duurzame ontwikkeling. Niets is zo ellendig als met pijnlijke voeten door de kunst en cultuur te wandelen. Draag daarom comfortabele schoenen met CANON Cultuurcel als 'zilveren' steunzool. En nu, ga voor goud!

Vital Muylaert — Pedagogisch adviseur GO!

om iedereen te overtuigen dat cultuur het verschil maakt // goesting en passie
om kunst de plaats te geven die het verdient // tijd en ruimte // om mensen
samen te brengen // en af en toe // stilte
om te dromen // te verbeelden // om je heen te kijken

Koen Crul — Docent muzische vorming en cultuureducatie VIVES hogeschool

Nawoord

CANON. En de canon?

78

NAWOORD

Voor een recente documentaire over de *hedendaagse cultuur*¹ werd aan willekeurige mensen in een aantal landen gevraagd om de toestand waarin de wereld zich op dit moment bevindt met één woord te karakteriseren. Het meest gekozen begrip was *chaos*. Sommigen van de geïnterviewden hadden het over turbulentie, anderen over naderend onheil of ook complexiteit. Bij velen overheerst het gevoel dat ze het geheel niet (meer) overzien. Vertrouwde bakens zijn verdwenen en de onophoudelijke stroom van informatie staat het krijgen van overzicht in de weg. De Israëlische historicus en filosoof Yuval Noah Harari is één van de velen die ons erop hebben gewezen dat wij geen idee hebben hoe de wereld er over 30 jaar (ja inderdaad, in 2050) uit zal zien en dat deze onzekerheid over de toekomst ons aan het denken zou moeten zetten over ons onderwijs.² Hoe bereiden we kinderen en jongeren voor op een nog onbekende toekomst? Kunnen we leerlingen een houvast bieden dat niet binnen enkele jaren verouderd blijkt te zijn?

Nu de trein van de cultuur de afgelopen decennia steeds harder is gaan rijden, zullen we, om nog iets te kunnen onderscheiden, verder weg moeten kijken en afstand nemen van de – inderdaad chaotische – waan van de dag. Onze cultuur heeft een stormachtige ontwikkeling doorgemaakt. *Het nieuws, de geschiedenis, de kunsten en de literatuur, de samenleving, de filosofie en de godsdienst* – ze hebben plaatsgemaakt voor nieuws, geschiedenis, kunst en literatuur, samenleving, filosofie en godsdienst. Het verdwijnen van dat ene kleine woordje, ‘de’, heeft grote gevolgen gehad. Er is niet langer één canon, één cultuur. De cultuur is veelzijdig, divers, complex, en ja, inderdaad, chaotisch geworden. Voor de leerkrachten in het cultuuronderwijs, die het traditioneel tot hun taak rekenden de canon over te dragen, heeft deze ontwikkeling tot gevolg gehad dat ze geconfronteerd werden met een sterke legitimeringsvraag: welke canon dragen we over? Welke canon kunnen we nog overdragen? De chaos, die inmiddels mondiaal is geworden, lossen we er niet meer

“ Niet de canon staat in het hedendaagse cultuuronderwijs centraal, maar het culturele bewustzijn dat soms behoefte heeft aan een canon, dat canons bedenkt, maar ze op gezette tijden ook weer verandert

mee op en we lopen het risico dat de leerlingen zich van ons afkeren – hier kunnen ze immers niets meer mee.

In de afgelopen tien jaar hebben we met CANON Cultuurcel, onder de inspirerende leiding van Brecht Demeulenaere en Dirk Terryn, en een onvermoeibare Katrien van Iseghem, samen met Lode Vermeersch en alle andere leden van het team, gewerkt aan een uitweg uit deze schijnbare impasse. We hebben het cultuurbegrip een nieuwe invulling gegeven die beter past bij deze complexe tijd. Niet *de* canon staat in het hedendaagse cultuuronderwijs centraal, maar het culturele bewustzijn dat soms behoefte heeft aan een canon, dat canons bedenkt, maar ze op gezette tijden ook weer verandert. Niet de overdracht van betekenis en waarden is onze belangrijkste taak, maar het verschaffen van inzicht in hoe betekenis en waarden werken: waar ze vandaan komen, hoe ze onderhouden worden, welk doel ze dienen en hoe ze kunnen veranderen. Dit bewustzijn van cultuur, dit inzicht in hoe cultuur echt werkt – onafhankelijk van de toevallige historische context – geeft leerlingen het houvast dat ze nodig hebben in een complexe en dynamische werkelijkheid. Cultuur is dynamisch en veranderlijk, dat zeker, maar die dynamiek heeft een structuur en een logica – en inzicht in die structuur biedt mogelijkheden, kansen en daagt uit om verantwoordelijkheid te nemen.

Het is deze verantwoordelijkheid die het cultuuronderwijs, opgevat als onderwijs in het cultureel bewustzijn in al zijn vormen – van jour-

1 'Overleven in de chaos', VPRO Tegenlicht, 29 september 2019

2 Yuval Noah Harari, *21 lessons for the 21st century*. Vintage, 2019

nalistiek, mediawijsheid, geschiedenis, kunsten, tot filosofie, spirituele vorming en burgerschap – zelf moet nemen. Al verandert de cultuur onder de invloed van technologie (artificiële intelligentie en biotechnologie), wat niet verandert is de structuur van het menselijk bewustzijn. En het is juist dit bewustzijn dat ons in staat stelt om om te gaan met die veranderingen, niet alleen door ze waar te nemen, maar door ze te waarderen, er bewust voor te kiezen, ze te ontleden en te leren kennen.

In het cultuuronderwijs dragen we niet meer in eerste instantie een cultuur over waarvan de houdbaarheidsdatum deels al gepasseerd is en deels in de nabije toekomst ligt. Een cultuuronderwijs dat zich richt op een stabiel corpus van werken, waarden en namen is gedoemd binnen de kortste tijd achterhaald te worden. Het bereidt leerlingen niet voor op de toekomst, maar plaatst ze met hun rug naar die toekomst en draagt bij aan een versterkte cultuur en een cultuur van de angst – de angst van mensen die zich met wat op hen afkomt geen raad weten. Met CANON Cultuurcel hebben we geprobeerd om in plaats daarvan aan een curriculum cultuuronderwijs te werken dat het cultureel bewustzijn van leerlingen ontwikkelt zodat ze de toekomst creatief, ondernemend en zonder schroom – zelfstandig en met elkaar – tegemoet durven treden. Inzicht in de structuur van de eigen cultuur en de cultuur van anderen als een dynamisch proces biedt een stevige basis voor zelfinzicht. Zelfinzicht legt de basis van de eigen identiteit. Zo draagt cultuuronderwijs bij aan kritisch en betrokken burgerschap. Ons cultureel zelfbewustzijn bepaalt onze identiteit en die identiteit ligt ten grondslag aan ons individuele en collectieve handelen. Een identiteit is geen statisch gegeven, maar een dynamisch proces, waarin het individuele en collectieve geheugen steeds opnieuw wordt ingezet om met een veranderende werkelijkheid om te gaan – iets dat we als individu doen, maar ook samen met anderen, in allerlei samenstellingen, afhankelijk van het gemeenschappelijke doel dat we nastreven. In het cultuuronderwijs (in de kunstvakken, geschiedenis, erfgoed, maatschappijleer, filosofie, taal- en cultuurvakken) ontwikkelen we dit zelfbewustzijn in al zijn vormen – we leren cultuur waarnemen, verbeelden, interpreteren en waarderen en kennen, in een veelheid van media – in taal en beeld, maar ook via klank en beweging, en tegenwoordig steeds vaker in de vorm van installaties, happenings, performances. Dit cultuuronderwijs draagt bij aan gelijke kansen omdat het leerlingen handelingsbekwaam maakt; het leert dat ze niet bevreesd hoeven te zijn voor

“ Ons cultureel zelfbewustzijn bepaalt onze identiteit en die identiteit ligt ten grondslag aan ons individuele en collectieve handelen

verandering omdat het juist de verandering is die de ruimte en de vrijheid biedt om te vernieuwen, de verbeelding te gebruiken, andere keuzes te maken, dingen te veranderen en verantwoordelijkheid te nemen.

Dit wil geenszins zeggen dat het verleden en tradities geen waarde meer zouden hebben. Wij zijn Europeanen, Belgen, Nederlanders, Vlamingen ... Maar wat betekent dat? Houdt het in dat we ons blind moeten staren op een al dan niet imaginair collectief verleden? Niets lijkt mij onverstandiger dan dat. Integendeel – als er iets is dat onze Europese identiteiten kenmerkt, dan is wel het dynamische, veelzijdige karakter ervan. Ook Europa ligt niet vast, het verandert, juist omdat het een meervoudig verleden heeft, en daardoor over een onwaarschijnlijk rijk palet aan mogelijkheden beschikt waarmee we de toekomst vorm en betekenis kunnen geven. Schilderkunst, geschiedschrijving, literatuur, filosofie en muziek – we moeten ze blijven koesteren. Niet als bakken, maar als schatten uit een schier onuitputtelijk reservoir van mogelijkheden, waarmee we de meest creatieve oplossingen voor toekomstige vraagstukken kunnen bedenken.

Met *Cultuur in de Spiegel* werkt CANON Cultuurcel aan cultuuronderwijs dat toekomstbestendig is, juist omdat het die toekomst niet wil invullen, maar leerlingen de kennis en de vaardigheden meegeeft waarmee ze dat zelf kunnen gaan doen, zonder angst, en met een sterk gevoel van verantwoordelijkheid. Wat wij ze meegeven is inzicht in de structuur van cultuur, een beperkte hoeveelheid culturele basisvaardigheden, en een sterk ontwikkeld zelfbewustzijn ('awareness and expression'). Dit cultuuronderwijs 'van de toekomst' verbindt leerlingen van verschillende achtergronden. Ze krijgen de instrumenten in handen waarmee ze zelf en samen hun cultuur vorm kunnen geven.

PROF. DR. BAREND VAN HEUSDEN
RU Groningen

Colofon

Samenstelling

Dirk Terryn en CANON-team

Druk

Agentschap voor Facilitair Management
Digitale drukkerij

Eindredactie

Jan Leyers en Jeroen Permentier

Grafische vormgeving

Pascal Van Hoorebeke

Interviews Anna Luyten

Jerry Aerts, Sophie De Schaepdrijver
en Maud Vanhauwaert

Interview Veerle Vanbuel

Ish Ait Hamou

Interview Jan Leyers

Brecht Demeulenaere en Jo De Ro

Over (school)muurtjes heen ...

Jan Leyers m.m.v. Piet Convents, Jan Luyten,
Frieda Minne, Christel Op de Beeck, Erna Schel-
straete, Dirk Terryn en Katrien Van Iseghem.

Gedichten

Charles Ducal, Hans Hagen,
Erik van Os en Maud Vanhauwaert
Met dank aan het Poëziecentrum vzw

Citaten

Leren en Angst. Reflecties vanuit Cultuur in de Spiegel
(2019), *Gedeeld / Verbeeld. Eindrapport van de*
Commissie Onderwijs en Cultuur (2008) en
diverse andere publicaties

Iconografie

het rijke archief dat CANON Cultuurcel
in de loop der jaren opbouwde

Foto's

Bob Van Mol: 11, 15, 18-19, 20-22, 26-27,
29, 38-39, 58-59, 61-65, 66-67, 68-69
Peter De Jongh: 5-6, 32-33, 66-67
Michiel Devijver: 36

Cover

Sabien Clement

Binnencover praktijkvoorbeelden

Sabien Clement

De samenstellers wensen naast de mensen die
hierboven vermeld zijn ook alle anderen die hun
steentje hebben bijgedragen aan deze publicatie
expliciet te bedanken.

Depotnummer

D/2020/3241/023

Verantwoordelijke uitgever

Ann Verhaegen
Secretaris-Generaal
Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming
Departement Onderwijs en Vorming

Alles uit deze uitgave mag worden verveel-
voudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd
gegevensbestand en/of openbaar gebruikt in
enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch,
mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op
enige andere manier mits duidelijke vermelding
van auteur en uitgave. Dit geldt niet voor de
gedichten, foto's en illustraties.

‘Onderwijs in cultureel bewustzijn stelt ons in staat wat we belangrijk vinden over te dragen aan een volgende generatie.’ stelt prof. dr. Barend Van Heusden in *Leren en Angst. Reflecties vanuit Cultuur in de Spiegel* (2019). Iedere dag opnieuw zetten leerkrachten zich daar voor in, wat echt bijzonder is.

CANON Cultuurcel maakt al een kwarteeuw de brug tussen onderwijs en cultuur. Initiatieven zoals de jaarlijkse Cultuurdagen, dynamoPROJECT, Netwerk Lezen op School en poëzisterren stimuleren het werken aan en de aandacht voor het cultureel bewustzijn en de culturele expressie.

Deze publicatie staat stil bij de noodzaak van een cultuurcel die vanaf haar ontstaan de ‘stilstand’ wil vermijden: de naam dynamo spreekt in dezen boekdelen. Ook de organisatie zelf is in die 25 jaar voortdurend in beweging.

VERBINDEN. VERRUIMEN. VERDIEPEN
neemt u mee in een inspirerende terugblik die, vanuit de huidige uitdagingen, zondermeer ook een blik vooruit is.